

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra jihoslovanských a balkanistických studií

Bakalářská práce

Sofia Gjulemetovová

Bulharská menšina v České republice

Bulgarian Minority in the Czech Republic

Praha 2023

Vedoucí práce: PhDr. Mgr. Jaroslav Otčenášek, Ph.D.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 18. května 2023

Sofia Gjulemetovová

Poděkování

Tímto bych srdečně chtěla poděkovat vedoucímu své bakalářské práce PhDr. Mgr. Jaroslavu Otčenáškoví, Ph.D. za jeho čas a vstřícnost při odborném vedení, a především za jeho cenné poznámky a předání zkušeností, bez kterých by se tato práce neobešla.

Abstrakt (česky):

Tato bakalářská práce je rozdělena do dvou částí. První mapuje důležité mezníky česko-bulharských vztahů od středověku po moderní dějiny. Pozornost je věnována i některým českým a bulharským osobnostem, které tyto vztahy podporovaly a zasadily se o jejich popularizaci v kulturní perspektivě. Druhá část práce sleduje stav bulharské minority v současnosti, přibližuje čtenáři bulharskou kulturu prostřednictvím vybraných tradic a poskytuje přehled o současném sdružování Bulharů na území České republiky.

Klíčová slova (česky):

Bulhaři, Česká republika, menšina, migrace, kultura

Abstract (in English):

This bachelor thesis is divided into two parts. The first maps important landmarks of Czech-Bulgarian relations from the Middle Ages to modern history. Attention is also paid to some Czech and Bulgarian personalities who supported these relations and advocated their popularization in a cultural perspective. The second part of the work follows the current state of the Bulgarian minority, brings the reader closer to Bulgarian culture through selected traditions and provides an overview of the current association of Bulgarians in the territory of the Czech Republic.

Klíčová slova (anglicky):

Bulgarian, Czech Republic, minority, migration, culture

Obsah

1	ÚVOD	1
1.1	HISTORIE VZTAHŮ.....	3
1.1.1	<i>Cyrlometodějská misie</i>	3
1.1.2	<i>Historické pozadí vzájemného sblížení.....</i>	5
1.1.3	<i>Vztahy za národního obrození v Bulharsku.....</i>	7
1.1.4	<i>Vztahy po osvobození Bulharska</i>	11
1.1.5	<i>Od revoluce k socialismu.....</i>	14
2	BULHARSKÁ MENŠINA V ČESKÉ REPUBLICE	20
2.1.1	<i>Bulharští zahradníci v Čechách</i>	20
2.1.2	<i>Migrační vlny.....</i>	22
2.1.3	<i>Bulharská menšina v současnosti.....</i>	23
2.1.4	<i>Bulharské organizace v ČR</i>	28
2.1.5	<i>Bulharské sdružování v současnosti.....</i>	29
2.1.6	<i>Tradiční bulharské svátky.....</i>	33
2.1.7	<i>Sirni zagovezni.....</i>	37
2.1.8	<i>Bulhaři a jejich přístup k národní identitě v ČR</i>	38
3	ZÁVĚR	39
4	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ	42

1 Úvod

Tato bakalářská práce se zabývá historií česko-bulharských vztahů od středověku po moderní dějiny a bulharskou menšinou na území České republiky v současnosti.

Vztahy mezi českým a bulharským prostředím mají poměrně bohatou historii a sahají do daleké minulosti, proto jsem se rozhodla věnovat tomuto tématu ve své práci pozornost. První doložené zmínky o kontaktech mezi našimi předky pocházejí již z 9. století tohoto letopočtu, a každému jsou pravděpodobně dobře známy – misie soluňských bratrů sv. Cyrila a sv. Metoděje na Velké Moravě. S postupným formováním obou národů docházelo k prohlubování vzájemných sympatií a vzájemnému kulturnímu obohacování Čechů a Bulharů, které trvá dodnes, přestože v politickém kontextu došlo několikrát k útlumu a diplomatické vztahy zažily zejména během druhé světové války a komunistické éry řadu komplikovaných momentů.

Práce je rozdělena do dvou větších celků. První bude mapovat důležité mezníky v historii česko-bulharských vztahů s ohledem na historický vývoj obou národů. Představeny jsou vybrané osobnosti z českého prostředí, které přispěly k popularizaci bulharské kultury, případně svou tvorbou bulharskou kulturu nějakým způsobem obohatily. Pozornost je věnována také některým bulharským osobnostem a jejich tvorbě, která se uchytila v českém povědomí. Druhá část této práce se věnuje současnému stavu bulharské menšiny v České republice a aktuálním možnostem komunitního setkávání. Je představena historie bulharských spolků a zachyceny jsou migrační vlny, během kterých se Bulhaři do Česka dostávali. Pozornost je směřována i k fenoménu bulharských zahradníků a jejich zelinářství v Čechách. Pro přiblížení bulharské kultury jsou v práci popsány vybrané bulharské svátky, které Bulhaři tradičně dodržují, protože právě tradice jsou pro Bulhary a jejich identitu velice důležité. Stručně je vykreslen jejich přístup k národní identitě a procesu integrace do české společnosti.

Práce si klade za cíl poskytnout obecný přehled o tom, jak se česko-bulharská vzájemnost v proměnách staletí formovala, a jak vypadá stav bulharské menšiny na území České republiky v současnosti. Otázka, která se pro tuto práci nabízí, a která je předmětem „zkoumání“, zní: *Nabývá či ubývá bulharská populace v ČR na síle?*

Cílem práce není přinést nový pohled na danou problematiku, a dospět k novým objevům, ale obecně dané téma charakterizovat, a přiblížit jej čtenáři.

Primárními zdroji informací v této bakalářské práci je odborná literatura a statistická data dostupná na webových stránkách Českého statistického úřadu. V druhé části této bakalářské práce – *Bulharská menšina v současnosti*, bude porovnán stav bulharské minority podle posledního sčítání lidu platný k 31. 12. 2021 se stavem k 30. 6. 2010, kterému se podrobněji věnovala Rumyana Georgieva ve své práci *Bulhaři v Čechách*.

Hlavní metodikou této práce je rešerše odborné literatury a dalších zdrojů. Stěžejním pramenem pro historickou část česko-bulharských vztahů se staly publikace *Československo-bulharské vztahy v zrcadle staletí* od Bohuslava Havránka a *Z dějin česko-bulharských kulturních styků* od Zdeňka Urbana, a také *Uchováno v paměti* od Marije Motejlové-Manolové.

Pro teoretickou část věnovanou bulharské menšině v současnosti se klíčovým zdrojem staly odborné práce Rumyany Georgievy *Bulhaři v Čechách* a *Po serpentínách sebepoznání a poznání toho druhého* od Vladimira Penčeva. K vymezení bulharských organizací na území České republiky se velice přínosným zdrojem stala kolektivní publikace *Homo bohemicus*, která mapuje jejich činnosti.

V závěru této práce je stručně shrnuta problematika česko-bulharských vztahů i aktuální stav bulharské menšiny v ČR, a je zodpovězena otázka vytýčená v úvodu práce.

1.1 Historie vztahů

V této části bakalářské práce je nastíněna historie česko-bulharských vztahů od středověku po moderní dějiny s ohledem na politický vývoj obou zemí. Vzhledem k tomu, že historie těchto vztahů je velice dlouhá a bohatá, jedná se o velice stručný přehled, který má poskytnout základní obecnou představu o tom, jak se vyvíjely vzájemné sympatie mezi českým a bulharským národem, a které osobnosti se na popularizaci české a bulharské kultury významněji podílely.

1.1.1 Cyrilometodějská misie

Kulturně-politické vztahy mezi předky dnešních Čechů a Bulharů se začaly utvářet již v 9. století našeho letopočtu. Jedním z prvních mezníků vzájemného sbližování byla misie soluňských bratrů sv. Cyrila a sv. Metoděje, kteří byli v roce 863 vysláni na Velkou Moravu byzantským císařem Michalem III., a to na žádost velkomoravského knížete Rastislava. Zde položili základy slovanského písemnictví a vytvořili slovanský spisovný jazyk, staroslověnštinu, a pro její zápis vymysleli první slovanské písmo tzv. hlaholici.¹

Cyrlometodějská misie představovala novou kapitolu v evropských dějinách. Jedinými uznávanými liturgickými jazyky té doby byly řečtina, latina, hebrejština a zčásti aramejština. Sv. Cyrilovi se však podařilo obhájit nový liturgický jazyk – staroslověnštinu (později označována jako církevní slovanština, tj sloužící především k náboženským účelům). Se souhlasem římského papeže Hadriána II. tak byla slovanská liturgie povýšena na úroveň uznávané náboženské praxe.²

Sv. Cyril a sv. Metoděj přeložili do staroslověnštiny řadu literárních textů potřebných pro slovanskou liturgii a život moravských Slovanů. Jednalo se o

¹ MANOLOVÁ-MOTEJLOVÁ, Marija: Kapitoly z minulosti česko-bulharských kulturních vztahů, Praha-Sofia 2005, s. 7–8.

² *cd.*, s. 7–8.

biblické a liturgické texty, homilie (kázání) či hagiografie (životopisy svatých). Mezi nimi například *Zakon sudnyj ljudem*, soudní zákoník pro laiky, který měl být jakousi pomocnou příručkou při řešení majetkových deliktů a otázek manželského práva. Kromě řady překladů během cyrilometodějské misie na Velké Moravě vznikly rovněž originální skladby, třeba *Proglas k evangeliu* – první staroslověnsky psaná nerýmovaná báseň nebo *Předmluva k Evangeliu*.³

V originále se však nedochovaly žádné literární památky vzniklé přímo na Velké Moravě. Zásadní texty, které představují historické svědectví o cyrilometodějské misii, a jež vznikly koncem 9. století na Velké Moravě, jsou *Život Konstantina Filosofova a Život Metodějův* (někdy též nazývané jako *Panonské legendy*). Známe je až z pozdějších prepisů. Tyto hagiografie zachycují jak působení obou věrozvěstů, tak i Cyrilův úspěch při obhajobě slovanské liturgie.⁴

Během své misie sv. Cyril a sv. Metoděj na Velké Moravě založili podle vzoru cařihradské školy první slovanskou „školu“, v rámci které své učence učili číst a psát ve staroslověnské a provádět slovanskou liturgii. Prostor byl ale věnován i hudebnímu umění, zejména tedy liturgickým zpěvům. Zásluhou soluňských bratrů na Velké Moravě rovněž vznikla i první slovanská škola literární, v jejímž rámci se překládaly a vznikaly nové církevní texty.⁵

„Horlivě hlásali slovo Boží v jazyku slovanském, křestili pohany ještě pozůstalé, zakládali nové školy křesťanské, sami v nich vyučující mládež v čtení, v novém písmě slovanském a ve zpěvu církevním. Tím položili sv. Cyrill-Konstantin i Method pevný základ osvěty a vzdělanosti křesťanské mezi Slovany, stavše se prvními učiteli národními.“⁶

³ VEČERKA, Radoslav: Počátky písemnictví v českých zemích do 13. století, Brno 1992, s. 10–12.

⁴ MANOLOVA-MOTEJLOVÁ, Marija: Kapitoly z minulosti česko-bulharských kulturních vztahů, Praha-Sofia 2005, s. 8.

⁵ BAGIN, Anton: Apoštolé Slovanů Cyril a Metoděj a Velká Morava, Praha 1985, s. 86–97.

⁶ HALABALA, Method: Svatí Cyrill a Method: věrozvěstci, učitelé i apoštolové slovanští, Brno 1885, s. 33.

1.1.2 Historické pozadí vzájemného sblížení

Intenzita vzájemných vztahů mezi tehdejšími Čechy a Bulhary se pojila s politickou situací tehdejších národů. Zpočátku hrála zásadní roli především Byzantská říše, západoevropské státy a papežská kurie, posléze Osmanská říše.⁷

Během byzantské nadvlády nad Bulhary docházelo ke kontaktu mezi bulharským územím a zeměmi českých a moravských Slovanů velmi sporadicky. Po obnovení nezávislosti Bulharska (1185) byly vztahy znovu navázány, podle dochovaných pramenů především na hospodářské úrovni. Důležitým pramenem o obchodní výměně je záznam francouzského kronikáře, klerika a kanovníka ve sv. Sofii v Cařihradu Henriho de Valenciennese (asi 1170–1210), ve kterém vypráví o bitvě mezi bulharským vojskem a oddílem křížáků severozápadně od Plovdivu v červnu 1208. Uvádí, že bulharské vojsko čítalo kolem 33 tisíc bojovníků ve 36 oddílech, a že *bylo vybaveno „zelenými kopími a dlouhými železnými tyčemi z Čech“*.⁸

Silný vliv říše Srbů a Maďarů (Uherský stát) rozprostřených mezi územím českými zeměmi a Bulharskem bezprostřední styky značně zkomplikoval. Během 13. a 14. století tak oba národy udržovaly vzájemné povědomí velice okrajově. Některé informace nalezneme v pramenech jiného typu – např. Životopis srbského panovníka Štěpána (Stefana) Lazareviče (*Житије деспота Стефана Лазаревића*), sepsaný v roce 1431 Konstantinem Kostenčkim zvaným Filosof (1380–1431), či zprávy od Grigorije Camblaka (1365–1420), jenž se jako bulharský biskup zúčastnil Kostnického koncilu a ve svém dopise litevskému velkoknížeti zmiňuje i situaci ohledně Jana Husa.⁹

Osmanská nadvláda, která pro Bulhary trvala bezmála pět set let, vedla k tomu, že během 15. a 16. století v Evropě povědomí o Bulharech prakticky vymizelo. Jednou z mála výjimek byly české práce. V českých kronikách a legendách jsou dohledatelné zmínky o protitureckých výpravách a Osmany sužovaném národu (Bulharech), například v *Kronice o pohnutí křesťanuov znamenitém proti Turkuom pohanuom* z roku 1543 nebo v *Kronice české* od

⁷ HAVRÁNEK, Bohuslav: Československo-bulharské vztahy v zrcadle staletí, Praha 1963, s. 11.

⁸ cd, s. 38–39.

⁹ cd, s. 39.

Václava Hájka z Libočan sepsané během 40. let 16. století. Když v roce 1444 v bitvě u Varny padl polský a uherský král Vladislav III. (později proto označovaný jako Varnenčik), který podnikl křížovou výpravu proti Turkům, vznikla na jeho počest píseň. Do Vladislavova vojska patřil také samostatný oddíl českých válečníků, mezi kterými tato píseň nejspíše vznikla.¹⁰

Od konce 15. století přes bulharské území procházela řada českých cestovatelů, kteří putovali k Božimu hrobu do Jeruzaléma, a ve svých cestopisech pak také zmiňovali, co je na bulharské půdě potkalo. Svědectví o situaci na území tehdejšího Bulharska přináší například *Kronika nová o národu tureckém* (1594) od Daniela Adama z Veleslavína nebo *Příhody Václava Vratislava svobodného pána z Mitrovic* (1599) od Jana Kociána z Kocinétu.¹¹

Úryvek z *Příhod Václava Vratislava z Mitrovic*, podle vydání z roku 1950:

(...) Šestého dne přijeli jsme do Sofie. To město dosti jest veliké a lidné, v němž svou residenci beglerbeg Grécie má. Před časy králům bulgarským, potom despotům Sofie náležela, dokavad ten dům aneb rod trval a nežli skrze války turecké zahynul. (...)

Osmého dne vyjeli jsme z Sofie města. A měli jsme ten den jízdu veselou přes pole pěkná, ourodná a oudolí bulgarská. A tu jsme toho času za několik dní chleby podpopelní jedli, kteréž oni fugacia jmenují. Ty chleby ženy a děvečky křesťanské prodávají, proto že v těch krajinách žádných pekařův nemají. Jakž tehdy zvědí, že hosté přijeli, od nichž by některý peníz utržiti mohly, zadělajíce rychle mouku vodou bez kvasu, do horkého popela těsto vloží a hned horký ještě a - jakož říkáme - od peci chléb za laciné peníze prodávají. Jsou tam i jiní pokrmové, jako od skopcův, kuřat, slepic, vajec – dosti lacino a v mírnosti se tehdaž, neb ještě válek těchto nebylo, koupiti mohli¹²

¹⁰ MANOLOVA-MOTEJLOVÁ, Marija: Kapitoly z minulosti česko-bulharských kulturních vztahů, Praha-Sofia 2005, s. 11.

¹¹ cd, s. 12–13.

¹² VRATISLAV Z MITROVIC, DAÑHELKA, Václav: *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*, Praha 1950, s. 45–47.

O vzájemnosti mezi Čechy a Bulhary hojně informovaly také spisy českých katolíků z přelomu 17. a 18. století, ve kterých se autoři nadšeně vracely k cyrilometodějské misii. Autoři opěvovali Bulhary za jejich zásluhy o zachování slovanského písma, jazyka a liturgie. Mezi obdivovateli sv. Cyrila a sv. Metoděje byl např. Bohuslav Balbín, člen jezuitského řádu, který ve své *Obraně jazyka slovanského, zvláště českého* píše:¹³

„Někteří Otcové čili lépe vykladatelé písem svatých učili, že prý blažení nebes obyvatelé mluvíti budou jazykem hebrejským, a že po vzkříšení těl jazyka toho v nebi vůbec užívati se bude (což je-li pravda, nic mi do toho není), avšak jazyka slovanského mnohem větší, jakž se domnívám, důstojenství jest (...) Viděli a slýchali jsme sami nejednou, kterak Rusíni a jiní národové obřadu řeckého, s církví římskou spojení, po slovansku bohoslužby vykonávají, což že již před více než tisícem let dělo se u Bulharův a také u našich Čechův původem sv. apoštolův slovanských Cyrilla a Metoděje (...)“¹⁴

Na Balbína navazovali i další, např. katolický kněz Jan Jiří Středovský, který při burcování slovanského uvědomění do svého spisu *Sacra Moraviae Historia* (počátek 18. století) zařadil několik zpráv a legend o Bulharech.¹⁵

1.1.3 Vztahy za národního obrození v Bulharsku

Během 60. a 70. let 19. století probíhal v Bulharsku rozmach národně osvobozenického hnutí. Zejména s romantizujícími teoriemi panslavismu a později slovanské vzájemnosti vzrostl zájem Čechů o Bulhary i Bulharů o Čechy. Bulhary např. zajímal průběh a podoba českého národního obrození, zejména vztah Čechů k Habsburkům a rakouským Němcům vůbec. Jediný bulharský časopis té doby *Цариградски вестник* (Carigradski vestnik)

¹³ MANOLOVA-MOTEJLOVÁ, Marija: Kapitoly z minulosti česko-bulharských kulturních styků, Praha-Sofia 2005, s. 13-14.

¹⁴ BALBÍN, Bohuslav: Rozprava na obranu jazyka slovanského, zvláště českého, 1869, s. 85.

¹⁵ MANOLOVA-MOTEJLOVÁ, Marija: Kapitoly z minulosti česko-bulharských kulturních styků, Praha-Sofia, s. 13–14.

vycházející v Istanbulu začal pravidelně publikovat zprávy o situaci Čechů a stavu politického života v Rakousku. S ohledem na oficiální postoj k revolučnímu hnutí v Rakousku ze strany Osmanů, měly články umírněný a objektivizační charakter.¹⁶

O situaci v českých zemích se snažil informovat i G. S. Rakovski, a to v revolučním tisku *Дунавски лебед* (Dunajská labuť). Navzdory očekávání však zpravoval čtenáře zejména o české kultuře, nikoli o české otázce.¹⁷

V 60. letech 19. století vzrostl v českém prostředí zájem mj. o bulharskou lidovou slovesnost. Jejím propagátorem se stal například Karel Jaromír Erben, který do své sbírky *Sto prstonárodních pohádek a pověstí slovanských v nářečích původních* (1865) zahrnul sedm bulharských pohádek, které nejspíše získal od bulharských studentů v Praze. Značný zájem o Bulhary projevila i Božena Němcová, která byla v osobním kontaktu s několika z bulharských studentů v Praze – V. D. Stojanovem, Ivanem Simenonem, V. D. Markovem a patrně i dalšími. Pracovala také s bulharskými texty G. S. Rakovského z díla *Показалец или ръководство* (1859) a přeložila do češtiny jeho pohádky o Dědo-Gospodu (*Starobulharské prikazky o Dědo-Gospodu*, vydáno in memoriam ze *Sebraných spisů IX*, 1891). Pro časopis *Živa*¹⁸ přeložila a poupravila Rakovského črt *Pěstování růžového keře v Bulharsku* (*Živa VIII*, sv. II, Praha 1860), které rozšířila o řadu vlastních poznatků. V tomto příspěvku představila českým čtenářům problematiku pěstování růžového keře a zpracování růžového oleje. Čtenář se zde mohl např. dozvědět, ve kterých bulharských oblastech se šípkovému keři nejvíce daří, v čem se jeho pěstování liší od pěstování vinné révy, jak se růžový květ dále zpracovává, jaké výrobky se vyrábí z tzv. růžové vody, kolik stojí růžový olej apod. Pro stejnojmenný časopis také volně přeložila *Starobulharské prstonárodní názvosloví hvězd a větrů*. Bulharští pastýři a sedláci jsou podle této práce považováni za nejzkušenější znalce přírodních zákonů, a pro hvězdy a větry používají vlastní terminologii. (tamtéž).¹⁹

¹⁶ HAVRÁNEK, Bohuslav: Československo-bulharské vztahy v zrcadle staletí, 1963, s. 89.

¹⁷ HAVRÁNEK, Bohuslav: Československo-bulharské vztahy v zrcadle staletí, 1963 s. 89–90.

¹⁸ Časopis *Živa* je přírodovědecký časopis, který vznikl v 19. stol. a slouží k popularizaci vědeckého bádání v oborech biologie, online access: www.ziva.avcr.cz

¹⁹ URBAN, Zdeněk: Z dějin česko-bulharských kulturních styků, 1957, s. 91–131.

„Hodinami je bulharskému sedláku za dne slunce, v noci měsíc a hvězdy, jež každý jmenovati zná, a nejrannějším i neomylným jeho budičkem je domácí kohout. Dle těchto hodin řídí se bulharský selský lid rok od roku, aniž si žádá lepšího ukazatele času. Nepotřebuje také bulharský sedlák kalendáře, když věděti chce, jaké bude počasí: zvěstuje mu to slunce, měsíc, zaoblačená obloha, let ptáků, a nejlepšími jeho věštci jsou větry, jež on dobře zná i odtud který duje a jaké počasí sebou přináší.“²⁰

K popularizaci Bulharů a bulharského jazyka v Čechách zpočátku přispěly i klíčové osobnosti české jazykovědy – Josef Dobrovský a Pavel Josef Šafařík. Dobrovský, který je považován za zakladatele evropské bulharistiky, se aktivně zajímal o soudobý bulharský jazyk a shromažďoval o Bulharech národopisné materiály, které publikoval ve sborníku *Slovanka* (1814). Pavel Josef Šafařík pro české prostředí sepsal stručné dějiny Bulharů ve *Slovanských starožitnostech* (1837) a popsal bulharské kulturní zvyky ve *Slovanském národopisu* (1842).²¹ O popularizaci bulharské kultury se rovněž zasadil Jan Gebauer, který přeložil desítky písní (*Ukázky z národního básnictví bulharského*, 1863), dále Leopold Geitler (*Poetické tradice Thráků i Bulharů*, 1878), Jan Wagner (*Krátká mluvnice jazyka bulharského*, 1879) nebo Josef Holeček (*Junácké písně národa bulharského*, 1874–1875).²²

V 70. letech 19. století výrazně narostl počet bulharských studentů na českých školách v Praze, Táboře, Hradci Králové, Písku a Pardubicích. Studium v Čechách bylo mezi bulharskými studenty atraktivní ze dvou důvodů. Bylo levnější než jinde v Evropě, a měli podrobné informace o podmínkách, možnostech a vyhlídkách studia od dřívějších bulharských studentů. S aktuální myšlenkou slovanské vzájemnosti a s ohledem na česko-bulharské vztahy, navíc byla připravena velmi příznivá půda pro jejich přijetí v českém prostředí.²³

Mezi bulharskými studenty na českých školách se objevovaly i někteří účastníci národně-osvobozeneckých odbojů v Bulharsku. Z kruhu pražských intelektuálů to byl např. Vasil Dimitrov Stojanov, který stál při zrodu tajného česko-bulharského spolku Pobratim. Stojanov v Čechách pobýval mezi lety

²⁰ NĚMCOVÁ, Božena: Starobulharské prstonárodní názvosloví hvězd a větrů, Živa: 1860 s. 122-123

²¹ BEČVÁŘOVÁ, Martina: České kořeny bulharské matematiky, 2009, s. 20-21.

²² RYCHLÍK Jan: Dějiny Bulharska, s. 386.

²³ URBAN, Zdeněk: Z dějin česko-bulharských kulturních styků, Praha 1957, s. 34

1858–1868. V Praze nejprve studoval na gymnáziu, následně dva roky studoval slavistiku a dva roky práva. Udržoval styky s předními osobnostmi české vědy, kultury a politiky – např. s Františkem Palackým, Konstantinem Jirečkem, Vítězslavem Hálkem, Janem Nerudou a Boženou Němcovou, se kterou úzce spolupracoval a pomáhal jí s překlady bulharských textů (o jejich spolupráci svědčí dochovaná písemná korespondence mezi Stojanovem a Němcovou).²⁴

V roce 1862 vstoupil do bělehradské legie G. S. Rakovského a zúčastnil se osvobozenického boje. Po nuceném rozpuštění této legie se vrátil do Prahy, aby pokračoval ve svém studiu na gymnáziu.²⁵ Stojanov se v Praze pod vlivem českých vědeckých kruhů začal zabývat myšlenkou na založení první bulharské kulturně-vědecké instituce *Българско книжовно дружество* (Bálgarsko knižovno družestvo) – předchůdkyně Bulharské akademie věd (přejmenováno v roce 1911). Tu zrealizoval o rok později, v říjnu 1869, v rumunském městě Bráila.²⁶

Mezi bulharskými studenty na českých školách se objevil rovněž Angel Kănčev, jeden z nejvýznamnějších bulharských revolucionářů a také blízký spolupracovník Vasila Levského. Studoval na vyšším hospodářsko-průmyslovém ústavu v Táboře, kde v roce 1870 získal nejlepší prospěch ze všech studentů prvního ročníku.²⁷ V Táboře studoval i Stefan Botev Petkov, mladší bratr Christa Boteva, dalšího významného revolucionáře v národně osvobozenickém hnutí Bulharů. A na gymnáziu v Písku studoval Botevův přítel Ivan Todorov Drasov.²⁸

Bulharských studentů bylo v některých českých městech opravdu mnoho. Důkazem toho je například bulharský spolek *Postojanstvo* založený v roce 1869 v Táboře. Styk bulharských studentů s českým prostředím byl v té době velmi intenzivní. To značně přispívalo k prohlubování vzájemných sympatií, zejména ke vztahu českých obyvatel k chápání bulharské problematiky a bulharské kultury. Na konci 70. let se v českém tisku začaly objevovat první překlady Ljubena Karavelova (obrozenický spisovatel) a různé články o Bulharsku. Dění v Bulharsku byla věnována velká pozornost. Nejintenzivněji

²⁴ URBAN Zdeněk, *Z dějin česko-bulharských kulturních styků*, Praha 1967, s. 95-102.

²⁵ URBAN, Zdeněk, *Z dějin česko-bulharských kulturních styků*, Praha 1957, s. 101.

²⁶ URBAN, Zdeněk: *Z dějin česko-bulharských kulturních styků*, s. 95–102.

²⁷ Archiv zemědělské technické školy v Táboře, katalog 1870-71, č. 18

²⁸ URBAN, Zdeněk: *Z dějin česko-bulharských kulturních styků*, s. 35.

bylo sledováno Dubnové povstání (1876) a rusko-turecká válka (1877-1878), která skončila osvobozením velké části Bulharska z osmanské nadvlády.²⁹

Náklonnost českého lidu k osudu bulharského národa se projevila také přímou účastí v bulharském revolučním hnutí a rusko-turecké válce. Někteří z českých inženýrů a techniků (Jiří Prošek, Trnka aj.), jež během 70. let řídili v Bulharsku výstavbu železniční trati, spolupracovali s bulharskými revolucionáři. Pomáhali jim opatřit si zbraně a zprostředkovali jim kontakt s Bukureští. Během rusko-turecké války pak záměrně poškodili úsek trati nad Odrinem, a zdrželi tak v rozhodujícím okamžiku turecké zálohy, které měly namířeno k Šipce. Řada mladých Čechů, zejména studentů a učňů, se v roce 1877 také rozhodla odejít přímo na bulharskou frontu do rusko-turecké války a bojovat za svobodu bulharského národa.³⁰

1.1.4 Vztahy po osvobození Bulharska

V prvních letech po osvobození začali do Bulharska přicházet čeští vzdělanci, především učitelé, aby pomáhali při budování nově vzniklých dvou bulharských států, do Bulharského knížectví i do Východní Rumélie (sjednoceny 1885). Na každé větší střední škole tehdy působil minimálně jeden český pedagog. Byly používány překlady českých učebnic, např. *Přírodopis pro školy obecné a měšťanské* od Aloise Pokorného a Pavla Jehličky, *Fysika a chemie* od Jana D. Panýrka nebo třeba *Kapesní logaritmické tabulky* od Františka Josefa Studničky. Někteří učitelé sepsali pro potřeby bulharských studentů učebnice nové – např. Ludvík Lukáš vytvořil několik různých učebnic z oboru chemie, fyziky a zeměměřičství, Antonín V. Šourek sepsal příručky trigonometrie, analytické geometrie a deskriptivní geometrie atd.³¹

Jedním z čelních představitelů české inteligence v Bulharsku se stal Konstantin Jireček, historik, který na pozvání bulharské vlády vycestoval do Bulharského knížectví v roce 1879. Začal zde působit jako sekretář na

²⁹ URBAN, Zdeněk, Z dějin česko-bulharských kulturních styků. 1957, s. 35-38.

³⁰ *cd.*, s. 38-39.

³¹ URBAN, Zdeněk: Z dějin česko-bulharských kulturních styků, 1957, s. 46-48.

ministerstvu školství, později se stal generálním tajemníkem bulharského ministerstva národní osvěty, které v letech 1881–1882 dokonce sám vedl. Podílel se mj. na tvorbě učebních osnov a instrukcí pro pedagogy a školní inspektory. Provedl také řadu historických a etnologických výzkumů, které shrnul ve svých pracích *Putování po Bulharsku* (1888) a *Bulharské knížectví* (1891). V Bulharsku setrval do roku 1884, kdy byl jmenován do funkce řádného profesora na univerzitě v Praze.³²

Úryvek z Jirečkova *Putování po Bulharsku*:

„Zanedlouho zjeví se veliká ves Pernik, poslední to osada kraje Sofijského, k němuž patří i vrchoviště Strumy. Silnice opouští levý břeh, tísněný skalami. Dvojobloukový most u samé vsi s jakousi dračí hlavou na boku piliře, staré kamenné kříže bez nápisův a polopodzemní kostelík ohlašují starobylost místa. Za vsí Struma si proráží uzounký průchod mezi strmými vápencovými skalami. Silnice se odvrací od řeky na pravo zářezem do přiléhajícího k vápenci červeného pískovce, načež se sklání zase k řece. Mezi silnicí a řekou prostírá se malé plateau skalní a na něm se spatřují stopy starobulharského hradu Pernika. (...) Hrad byl za středověku klíčem k cestě z Makedonie k Podunají. (...) Že místo podrželo svou důležitost i později, o tom svědčí existence malé ojediné osmanské osady na hradní skále, která zanikla teprve 1877, a události r. 1690.“³³

Další českou osobností, která si v bulharském kulturním prostředí získala své místo, byl malíř Ivan Mrkvička (rodným jménem Jan Václav Mrkvička), který proslul svými obrazy s venkovskou tematikou z plovdivského prostředí či freskami v katedrále Alexandra Něvského v Sofii. Jeho malby je možné vidět také v plevenské kapli či zemědělské bance v Sofii. Mezi jeho nejznámější díla patří např. *Пловдивски пазар* (Plovdivský trh), *Улица в Пловдив* (Ulice v Plovdivu) či *Македонка* (Makedonka). Díky jeho obrazům se dochovalo dobové vyobrazení plovdivského života z přelomu 19. a 20. století. V roce 1886

³² ZEMAN, Pavel: Česká inteligence v Bulharsku v letech 1878-1885 na příkladu českých učitelů ve Východní Rumélii, s. 37–38.

³³ JIREČEK Konstantin: *Putování po Bulharsku*, 1888, s. 384–385.

Ivan Mrkvička zorganizoval prvni výstavu obrazů v Plovdivu (třetí v celém Bulharsku vůbec). Obrázky, jejichž autorem byl Ivan Mrkvička, se také objevily ve výtisku románu bulharského národního klasika Ivana Vazova *Под ярмом* (Pod jármem) v roce 1894.³⁴

V neposlední řadě nutno zmínit jméno Josefa Schnittera, stavitelského inženýra, který projektoval a postavil mnoho budov v Plovdivu, kde působil jako městský architekt – jeho prací jsou např. kostely sv. Jiří a sv. Cyrila a sv. Metoděje, kostelní věž chrámu sv. Dimitra, památná kostelní věž u katedrálního chrámu sv. Bohorodičky či nová budova dívčího gymnázia. Osobně vedl také budování plovdivského vodovodu, obchodního domu na hlavní třídě nebo budovy technického oddělení plovdivského magistrátu. Věnoval se však i soukromým zakázkám.³⁵

Lidé v Bulharsku si pomoci českých pracovníků a celého českého národa považovali. Vřelé sympatie k českému národu choval např. Ivan Vazov. Toho si můžeme všimnout v jeho tvorbě, např. v roce 1914 publikoval ve sbírce *Под зърма на победите* báseň *На Чехуме* (Čechům). Svou básní poděkoval Čechům za jejich podporu v těžkém boji. O něco dříve v povídce *Една сцена* (Edna scena) publikované v měsíčníku *Dennica* (1890) zajímavě vykreslil obraz české ženy. Povídka pojednává o pouliční bitce mezi mladou bulharskou dívkou, která utekla od svého surového manžela, a jejím manželem, který se jí s pomocí policisty snaží odvléct zpátky domů. Děvčete se zastane kolemjdoucí Češka, kterou Vazov líčí jako pokrokovou a zcela odlišnou od tehdejších zvyklostí v Bulharsku. Vazovovy sympatie k Čechům a české kultuře pramenily především z osobních styků s českými osobnostmi na bulharském území. V přímém kontaktu byl např. s Konstantinem Jirečkem, Josefem Šmahou a J. V. Mrkvičkou.³⁶

Odkaz na Čechy můžeme najít také v jeho stěžením románu *Pod jármem*, v jedné pasáži totiž zmiňuje, že hlavní hrdinové příběhu dříve studovali na škole v Písku, kde se naučili česky a německy. Tato pasáž jasně prokazuje, že Vazov

³⁴ MINČEV, Emil: Češi v Plovdivu, 2013, s. 81–87.

³⁵ cd, s. 76–80.

³⁶ HAVRÁNEK, Bohuslav: Československo-bulharské vztahy v zrcadle staletí, Praha 1963, s. 295-298.

si byl moc dobře vědom, kolik bulharských revolucionářů studovalo na českých školách, a jak moc byly tyto školy bulharskými studenty oblíbené.³⁷

1.1.5 Od revoluce k socialismu

Významnou kapitolu česko-bulharské vzájemnosti tvoří moderní dějiny. Během poslední třetiny 19. a v průběhu 20. století došlo k prohloubení a rozšíření vzájemných vztahů.³⁸

Na konci 19. století proběhla hromadná „invaze“ Čechů na Balkán, zejména do Bulharska, ale též v menší míře do Bosny a Hercegoviny a Srbska. Jednalo se o české intelektuály, řemeslníky, podnikatele a podnikové dělníky, kteří se podíleli na budování nově obnoveného bulharského státu, většinou na pozvání bulharského státu, někdy i na vlastní pěst. Mezi nimi například Konstantin Jireček (1854–1918), který sepsal *Dějiny národa bulharského* (1876) a později zastával funkci ministra osvěty v Bulharsku. Začátkem 20. století pak proběhla další, menší migrační vlna, během které kompaktní skupina českého obyvatelstva přesídlila z Čechy založených vesnic v oblasti dnešního rumunského Banátu do oblasti Orjachovska a založila zde vesnici Vojvodovo. Tito Češi byli potomky vystěhovalců do obce Svatá Helena v již zmíněném Banátu, kam se přistěhovali již ve 20. letech 19. století v rámci kolonizace jihovýchodních provincií spadajících pod Rakousko-Uhersko (tzv. *Vojenská hranice* či *krajina*). Jejich následný přesun do Bulharska byl mj. motivován nově přijatým bulharským zákonem o osidlování neobydlené půdy (1880), který jim umožnil se hospodářsky lépe rozvíjet.³⁹

Během let 1878–1917 se tak především v Sofii a Plovdivu usadila početná kolonie Čechů. Patřili sem lidé nejrůznějších povolání a sociálního

³⁷ cd, s. 296

³⁸ HAVRÁNEK, Bohuslav: Československo-bulharské vztahy v zrcadle staletí, Praha 1963, s. 141.

³⁹ PENČEV, Vladimír: Po serpentinách sebepoznání, s. 19–23.

původu, od podnikatelů přes řemeslníky a živnostníky až po intelektuály z řad učitelů, lékárníků, architektů, inženýrů, hudebníků, umělců a dalších. Velmi početnou skupinu tvořili dělníci, často vysoce kvalifikovaní. Pracovali převážně v českých nově závodech nově založených v Bulharsku, kam byli povoláni při zavádění nových průmyslových odvětví jako je pivovarnictví, cukrovarnictví, nábytkářský průmysl aj. Tam své zkušenosti předávali svým bulharským spolupracovníkům a učedníkům. Podle pamětníků se tito dělníci a drobní řemeslníci velmi družili s bulharským obyvatelstvem. Z iniciativy Čechů byla v roce 1880 v Sofii založena *Славянска Беседа* (Slavjanska Beseda), která kromě Čechů a Bulharů sdružovala také Rusy a jiné Slovany pobývající v Sofii.⁴⁰ V Praze téhož roku byl založen první oficiální spolek *Българска седянка* (Bulharská sedjanka), který sdružoval bulharské studenty, učně a dělníky.⁴¹

V prvních letech po osvobození přicházeli do Bulharska i čeští tiskaři, kteří se zde v začátcích významně podíleli na sdružování bulharských dělníků. Stáli například u zrodu prvního dělnického spolku *Българско типографско дружество в София* (Balgarsko tipografsko družestvo v Sofija). Jednalo se o podpůrný a kulturně vzdělávací spolek, který se si posléze kladl za cíl navázat mezinárodní styky za účelem peněžní pomoci a společné akce na obranu dělnických práv.⁴²

Do oficiálních česko-bulharských vztahů nepříznivě zasáhla makedonská otázka v průběhu druhé balkánské války (1913) a posléze během 1. světové války, během které se Bulharsko ve snaze získat vardarskou Makedonii přidalo na stranu ústředních mocností (Rakousko-Uhersko, Německo, Turecko). To bylo v českém prostředí vnímáno jako zrada slovanské vzájemnosti. Po vzniku samostatného československého státu (1918) se proto česko(slovensko)-bulharské vztahy rozvíjely v závislosti na vztazích mezi Bulharskem a Jugoslávií. Praha se snažila vztahy mezi Bulharskem a Jugoslávií urovnat a žádala Bulharsko, aby přistoupilo k Balkánskému paktu a přestalo o vardarskou Makedonii usilovat, což Bulharsko zásadně odmítalo. Zároveň i Jugoslávie odmítala jakékoliv vměšování Prahy do těchto záležitostí.⁴³

⁴⁰ HAVRÁNEK, Československo-bulharské vztahy v zrcadle staletí, 1963, s. 141–142.

⁴¹ cd, s. 152.

⁴² cd, s. 146–147.

⁴³ RYCHLÍK, Jan: Dějiny Bulharska, Praha 2002, s. 391-392.

Sbližování Československa a Bulharska neprosněla ani Mnichovská dohoda, kterou Bulharsko podpořilo. Během 2. světové války se tak oba národy ocitly na opačných stranách barikády. K oficiální obnově diplomatických styků mezi tehdejší Československem a Bulharskem došlo v roce 1945. Bulharsko poskytlo Československu pracovní síly, kterých byl v ČSR po nuceném vysídlení německého obyvatelstva nedostatek. Vztahy nicméně zůstaly napjaté až do komunistického převratu v Československu (1948) a vyloučení Jugoslávie z Informbyra (1948).⁴⁴

Poválečná situace vzájemných vztahů byla velice proměnlivá a závislá na aktuální komunistické propagandě. Od poloviny 50. let 20. století se např. v rámci mezinárodních dohod začaly organizovat turistické zájezdy z Československa do Bulharska, které patřilo do seznamu zemí, kam mohou Češi a Slováci svobodně cestovat. Oproti tomu sovětská invaze způsobila mezi Československem a Bulharskem značnou propast.⁴⁵

„V důsledku podílu na sovětské invazi měli Bulhaři v Československu v dalších letech pověst rusofilů, stalinistů a slepých obdivovatelů Sovětského svazu. V letech 1968–1969 došlo k silnému útlumu česko-bulharských a slovensko-bulharských vědeckých a kulturních styků. Bulharsko bylo ze strany českých a slovenských kulturních i vědeckých institucí až téměř do konce roku 1969 úmyslně ignorováno a bojkot byl zlomen vlastně jen díky normalizačním čistkám ve vedení českých a slovenských institucí v letech 1969–1970.“⁴⁶

Po pádu komunismu v roce 1989 byly vzájemné vztahy postaveny na zdravějším základě. Mezi Bulharskem a Českou republikou nejsou v současné době žádné konflikty, které by bránily v tradici česko-bulharského přátelství pokračovat.⁴⁷

Přestože do oficiálních česko-bulharských vztahů během dvacátého století nepříjemně zasáhly politické události, kulturní česko-bulharské vztahy zůstaly mezi válkami na určité úrovni zachovány, zejména v oblasti literatury. Pozornost bulharské kultuře věnoval např. slavista Miloš Weingart, který v českém

⁴⁴ cd, s. 391-392.

⁴⁵ RYCHLÍK, Jan: Dějiny Bulharska, Praha 2002, s. 399-400

⁴⁶ cd

⁴⁷ cd

prostředí sepsal první nástin literárního vývoje v Bulharsku (*Přehled literatury bulharské*, 1919). Silva Hlubínský přeložil *Bulharské povídky* Ivana Vazova (1921) a Jan Hudec přeložil *Bulharské pohádky* (1930), které ilustracemi doplnil Ivan Mrkvička. Na počátku 30. let se do českého povědomí dostala také tvorba bulharského spisovatele a básníka Kirila Christova, který žil během let 1929–1938 v Praze. Během svého pobytu v Praze sepsal knihu 40 sonetů o Praze *Симфония на Прага* (Symfonie Prahy, 1932), ve kterých poeticky popisuje své dojmy, úvahy a postřehy o pražských památkách a slávě české minulosti. Do češtiny byly přeloženy Christovovy vybrané básně a próza ve *Výboru z básní a prosy* (1935).⁴⁸

Pozornost českých literárních kruhů nebyla věnována pouze mužským autorům. Své místo v českém literárním prostředí našla také bulharská básnířka Ljuba Kasárovová a její sbírka *Hlasy z básnického díla* (1937). Jejím otcem byl František Splítek, jeden z českých učitelů, kteří v Bulharsku po osvobození působili. Její tvorba tak byla ovlivněna českou i bulharskou kulturou. Věnovala se rovněž překladatelské činnosti z češtiny do bulharštiny.⁴⁹

Další bulharská autorka, která se dostala do českého povědomí, byla Dora Gabeová, známá především svou tvorbou pro děti a mládež. Gabeová udržovala kontakty s básníkem Vítězslavem Nezvalem. Ten do češtiny přeložil její knihu lyrických próz *Dávno* (1938), která mu patrně byla mj. inspirací při jeho vlastní tvorbě sbírky *Věci, květiny, zvířátka a lidé pro děti* (1953). Přátelství s Dorou Gabeovou Nezvala inspirovalo také k sepsání autobiografického románu *Jak vejce vejci* (1933), ve kterých popisuje příběhy, které básníka a jeho přítelkyni potkaly v Bratislavě, kde pracovali na překlady knihy *Dávno*.⁵⁰

Zájem v českém prostředí vzbudilo také bulharské drama. Před 1. světovou válkou o bulharském dramatu informovaly zejména fejetony Josefa Šmahy v Národních listech, který jako herec, režisér a divadelní pedagog stál u zrodu Národního divadla v Sofii. Od 2. poloviny dvacátých let také začaly vycházet články a práce Franka Wollmana věnované bulharskému dramatu a bulharské scéně. První bulharské drama v Česku představil ochotnický kroužek studentského spolku *Bulharská sedjanka*. Jednalo se o klasické drama od Ivana

⁴⁸ HAVRÁNEK, Bohuslav: Československo-bulharské vztahy v zrcadle staletí, Praha 1963, s. 336-351.

⁴⁹ cd, s. 352–353.

⁵⁰ cd, s. 354–356.

Vazova – *Хъшове* (Chášove) a bylo sehráno 25. dubna 1930 v sále „*U české koruny*“ na Královských Vinohradech. Na českou divadelní scénu se bulharské drama dostalo o rok později. Poprvé byla uvedena satirická komedie St. L. Kostova *Velikáš* (Golemanov), kterou do češtiny přeložili Franišek Kožíšek a Asen Leštov na brněnské scéně. V letech 1932–1933 přibyla na brněnskou scénu další Kostovova hra – *Nový přístav* (Ново пристанище, 1931) a 1936–1937 *Co dovede milion* (Милионерът, 1933) od Jordana Jovkova.⁵¹

Do prostředí pražské scény přivedla bulharské drama *Jednota slovanských žen*, meziválečná organizace ženského hnutí, která sdružovala kulturně-osvětové pracovnice ze slovanských prostředí a spolupracovala s podobnými organizacemi v Jugoslávii, Polsku, Lužici a Bulharsku. Prvním česky hraným bulharským dramatem na pražské divadelní scéně se stala *Račenica* (Ръченица, 1917) od Kirila Christovova. V dalších sezónách byly odehrány hry známé již z brněnské scény – *Velikáš* a *Nový přístav*. Postupně se přidala např. také komedie od Stefana Savova *Pod pantoflem* (Под чехъл) nebo *Tchýně* (Свекърва, 1906) od Antona Strašimirova a další.⁵²

Po druhé světové válce zájem o bulharskou literaturu rapidně narostl a nastal překladatelský „boom“. „*Politické poměry po osvobození a nejnovější socialistická historie našich národů staly se silným společenským motivem nového literárního sblížení.*“⁵³ Během let 1948–1954 vyšlo přes šest desítek překladů krásné literatury, což převyšovalo celkový počet všech přeložených knih do roku 1945. Byly překládány různé sociální povídky, novely a meziválečné romány současných beletristických spisovatelů, ale i díla bulharských klasiků, kterými byli např. Ivan Vazov, Ljuben Karavelov nebo Aleko Konstantinov. Překládala se i bulharská poezie Christa Boteva, Christa Smirnenského či Nikoly Vapcarova. Po roce 1948 se také začaly hrát bulharská dramata v profesionálních divadlech. K nejhranějším patřilo antifašistické drama *Poplach* od Orlina Vasileva, které se svého času hrálo na sedmi českých divadelních scénách.⁵⁴

⁵¹ HAVRÁNEK, Bohuslav: Československo-bulharské vztahy v zrcadle staletí, Praha 1963, s. 356-360.

⁵² HAVRÁNEK, Bohuslav: Československo-bulharské vztahy v zrcadle staletí, Praha 1963, s. 360-365.

⁵³ VACHOUŠKOVÁ, Alena, SOFROVÁ, Helena, HRONKOVÁ, Danuše:

Bulharská krásná literatura v českých překladech 1825–1980, s. 22.

⁵⁴ cd, s. 22-42

Od poloviny 50. let se počet literárních překladů začal postupně snižovat, protože se v českém prostředí změnil literární vkus a čtenářské zájmy. České literární kruhy se začaly více orientovat na aktuální dění a moderní literární směry. Pozornost si získal např. Geo Milev, Pejo Javorov a Atanas Dalčev. Úspěch měl také román Dimitra Dimova – *Tabák*, který líčil rozpad bulharské společnosti za 2. světové války na osudech lidí kolem tabákového koncernu. Od 60. let vzrostla obliba psychologických novel Bogomila Rajnova a groteskní povídky Jordana Radičkova. Jméno Bogomila Rajnova bylo v českém prostředí také spojováno s detektivkami, které si však v českém prostředí teprve začínaly vytvářet čtenářské zázemí.⁵⁵

Od počátku 70. let se opět „rozjel“ překladatelský boom a do konce desetiletí bylo přeloženo 74 svazků bulharské prózy, 40 dramát, 7 knih poezie a 4 sborníky bulharských básní a jiných textů.⁵⁶ Během tohoto desetiletí se tak vydalo nejvíce bulharských překladů v celé historii překládání. Tato překladatelská vlna začala pozvolna ustupovat až na rozhraní 70. a 80. let. V próze a dramatu převažovala současná tvorba. Bylo přeloženo 21 knih pro děti, z toho 18 jich bylo pohádkových. V poezii byla pozornost věnována současným a meziválečným autorům. Vyšly dva souborné přehledy současné poezie, které oproti antologiím z 50. let podávaly celkový obraz na soudobé bulharské básnictví, a nezaměřovaly se pouze na tvorbu jednotlivé generace. V českém prostředí také získaly na popularitě vědeckofantastické novely Pavla Vežinova.⁵⁷

„Bulharská literatura k nám většinou nepřinášela estetické výboje nebo slovesné experimenty – také ohlas literárních mód v ní není silný. Poskytovala čtenářům převážně vyzkoušené hodnoty a dobývala si u nás uznání svým respektem k poznaným faktům, citem pro společenské právo, důrazem na historickou kontinuitu národního vývoje, přísnými etickými a mravními normami i svým sociálním smyslem.“⁵⁸

⁵⁵ VACHOUŠKOVÁ, Alena, SOFROVÁ, Helena, HRONKOVÁ, Danuše: Bulharská krásná literatura v českých překladech, s. 22-42.

⁵⁶ cd, s. 36-37.

⁵⁷ cd, s. 22-42

⁵⁸ cd, s. 42.

2 Bulharská menšina v České republice

V této části bakalářské práce je blíže představena bulharská minorita na území ČR v současné perspektivě. Stav bulharské populace podle statistik z roku 2021 je porovnán se stavem v roce 2010, kterému se blíže věnovala Rumyana Georgieva ve své výzkumné práci *Bulhaři v Čechách*. Pozornost je směřována ke sdružování bulharské populace na území České republiky a některým tradičním svátkům, které Bulhaři i v rámci českého prostředí k uchování národní identity dodržují.

2.1.1 Bulharští zahradníci v Čechách

Migrace po osvobození Bulharska nebyla jednosměrná, i do českých zemí se vydalo mnoho Bulharů. Již byli zmíněni studenti, kteří se vzdělávali zejména v Praze a Brně. V průběhu 20. let 20. století se začala další kapitola česko-bulharských vztahů. Nejprve se na Moravě a později i jinde objevili tzv. bulharští zahradníci. Pocházeli především ze severu Bulharska a největší masu tvořili rodáci ze vsi Draganovo v severní oblasti Bulharska (region Veliko Tárnovo). Postupně se usadili v okolí velikých měst – Praha, Brno, Ostrava, Plzeň aj. Práce bulharských zahradníků v Československu byla až do 2. světové války převážně sezónního charakteru – na konci podzimu se vraceli do Bulharska, strávili zde zimu a na jaře opět zamířili do českých zemí. Změna nastala na konci války, kdy se kvůli ekonomické situaci, problémům na poli mezinárodních vztahů a řadě dalších příčin usadili v českých zemích natrvalo.⁵⁹

Bulharské zahradnictví a zelinářská výroba, bylo založeno na organizaci tzv. podílnických skupin. V čele organizační hierarchie stál nájemce půdy – bulharský podnikatel označovaný v Česku i na Slovensku jako „gazda“, který si najímal dělníky, včetně prodavačů, dozorců a hospodářů. Ti všichni pracovali za podíl z čistého zisku, který se stanovoval po sezóně na základě předem

⁵⁹ PENČEV, Vladimír: Po serpentinách sebepoznání a poznání toho druhého, 2012, s. 88–90.

dohodnutého počtu podílnických jednotek. Své zahrady bulharští zelináři zakládali v příměstských oblastech vhodných pro pěstování zeleniny. Jejich plantáže měly důmyslné zavlažovací kanály napájené přímo z řek, takže nebyly závislé na vodárenských sítích. Na pronajatých polích pracovali zásadně s jednoduchým pracovním nářadím, které si mnohdy vypůjčovali od svých českých sousedů. Obliba a úspěch bulharských zelinářů v českém prostředí tkvěla především v nízkých cenách, kterým se tuzemští pěstitelé nemohli vyrovnat. Společenské vazby bulharských zahradníků s českými sousedy však zůstávaly pouze na obchodní a pracovní úrovni. Bulharští zahradníci byli příliš zahlceni pracovním tempem a rovněž svou roli hrála jazyková bariéra. Širší kontakty udržovali pouze gazdové, kteří zprostředkovali komunikaci s úřady, obchodními partnery nebo vlastníky půdy, a prodavači, kteří denně zásobovali městské trhy. Bulharské zelinářství bylo založeno na vysoce vynaložené ruční práci a pracovní doba bulharských zahradníků se pohybovala mezi 16–20 hodinami denně. Brzy se v české společnosti ustálilo rčení „dřít jako Bulhar“ a bulharský zahradník se stal pro Čechy symbolem houževnatosti.⁶⁰

Život bulharských zahradníků v Československu byl kolektivní. Zahradníci spolu bydleli, společně se stravovali a byli odkázáni jeden na druhého. Svůj pobyt zpočátku považovali za pouhé provizorium, během kterého získají prostředky pro trvalý život v Bulharsku. Tomu přizpůsobovali své návyky a každodenní způsob života a odmítali se adaptovat na české prostředí. Snaha udržet si národní identitu se projevila například ve stavě a způsobu stravování. Základ stravy bulharských zahradníků tvořilo především pečivo (chléb, banica apod.), zelenina a luštěniny. Při přípravě pokrmů se drželi tradičních bulharských receptů. Národní záležitostí pro ně bylo i dodržování tradičních svátků, které důsledně slavili podle bulharského kalendáře. S ohledem na jejich pracovní režim se však skladba a délka trvání lišila oproti klasickým zvyklostem v Bulharsku.⁶¹

„Přestože bulharští zahradníci neměli, vyjímaje gazdy a prodavače, příležitost ke styku se svými českými sousedy, byl jejich způsob života také

⁶⁰ MANOLOVA, Uchováno v paměti, s. 41–48.

⁶¹ MOTEJLOVÁ-MANOLOV Marija, Uchováno v paměti, s. 44–47.

pracovní návyky a pracovní rytmus víceméně znám a pro svou specifickou, odlišnost a neslučitelnost s českými představami o pracovních vztazích registrován. České okolí životní návyky bulharských zahradníků „svých slovanských bratři“, hodnotilo především v jejich sociálních skutečnostech. (...) Avšak tyto sociální skutečnosti, spolu s vysoce kladným ohlasem pěstitelské činnosti bulharských zahradníků, přispívaly k prohloubení sympatií Čechů vůči bulharskému etniku. (...) Bulharský zahradník se stal vzorem pracovitosti.“⁶²

2.1.2 Migrační vlny

Historie usídlování Bulharů na českém území je dobře známá. Usídlování probíhalo ve třech migračních vlnách – ve 20. letech 20. století, po konci 2. světové války a po událostech v roce 1989. Již před osvobozením Bulharska k drobným migračním vlnám docházelo, ale spíše ojediněle.⁶³

První masová expanze byla motivovaná výdělkem a týkala se bulharských zahradníků, kteří v Čechách trávili jarní a letní sezónu, zatímco na podzim a zimu se vraceli zpátky do Bulharska. Radikální změna nastala po druhé světové válce, kdy se usadili v Čechách natrvalo a jejich řady rozšířili pracovníci z oboru strojírenství a průmyslu. Dělo se tak na základě mezistátní dohody mezi tehdejšími Československem a Bulharskem. Nedostatek specialistů v oborech a pracovních sil v Bulharsku však předznamenal povinnost jejich návratu. Proti této povinnosti hledali emigranti různá řešení, nejčastěji se jednalo o sňatek s Češkou. Značná část Bulharů tak v ČSR definitivně zůstala.⁶⁴

Třetí migrační vlna nastala po událostech v roce 1989. Někteří z Bulharů se v Česku usadili záměrně, další část zde zůstala po neúspěšném pokusu o přechodu do Německa. Situaci jim však komplikovala situace na trhu práce. S přílivem dalších migrantů z bývalé Jugoslávie, bývalého Sovětského svazu, Rumunska a třetích zemí byla konkurence příliš vysoká, česká byrokracie značně diskriminační až nepřátelská a značná část Bulharů tak začala vykonávat práci

⁶² MOTEJLOVÁ-MANOLOVA Marija, Uchováno v paměti, s. 48.

⁶³ PENČEV, Vladimír: Po serpentinách sebepoznání, s. 88–90.

⁶⁴ cd, s. 89–90.

načerno za minimální mzdu s nelegálním či pololegálním povolením k přechodnému pobytu.⁶⁵

2.1.3 Bulharská menšina v současnosti

Podle statistik Českého statistického úřadu z posledního sčítání lidu bylo k 31. 12. 2021 na území České republiky evidováno 17 295 cizinců s bulharským státním občanstvím, z toho největší zastoupení tvoří lidé ve věku 45–49 let a 35–39 let. Nejsilnější koncentrace cizinců s bulharským státním občanstvím je zaznamenána v Praze, kde se k bulharskému občanství přihlásilo 4 921 lidí, dále v Plzni, kde je evidováno 1 424 Bulharů a Pardubicích – 1035 Bulharů. Početnější skupinu můžeme najít také v Praze-východ – 671, Brně - 664, Tachově – 646, Mladé Boleslavi – 475 a Liberci – 446. Z celkového počtu 17 295 cizinců bulharské státní příslušnosti má v ČR k 31. 12. 2021 6 687 lidí trvalý pobyt a 1 953 disponuje platným živnostenským oprávněním.⁶⁶

V porovnání s výzkumem Rummy Georgievy z roku 2011, která zkoumala stav Bulharů na území České republiky a vycházela z dat k 30. 6. 2010, se počet cizinců s bulharským státním občanstvím mnohonásobně zvýšil. K tomuto datu bylo evidováno 6 600 Bulharů, z toho 3 099 s trvalým pobytem v ČR. Počet mužů převažoval nad počtem žen (1920: 1179).⁶⁷ Převaha mužů je stále aktuální, k 31. 12. 2021 bylo na území ČR evidováno 10 735 mužů a 6 560 žen.⁶⁸ Rummyana Georgieva se domnívá, že převaha mužských bulharských imigrantů souvisí s genderovými prioritami mužské role, totiž že muž má povinnost zabezpečit svou rodinu.⁶⁹ *„Převaha počtu mužů nad ženami v rámci bulharské komunity je tendence, která doprovází populační charakteristiky*

⁶⁵ cd, s. 89–90.

⁶⁶ Online: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/index.jsf?page=vystup-objekt&pvo=CIZ10&z=T&f=TABULKA&katalog=31032&c=v3~2__RP2021MP12DP31&v=v57599__STOBCAN__3228__100&v=v57709__null__null__null (accessed 10. 5. 2023)

⁶⁷ GEORGIEVA, Rummyana: Bulhaři v Čechách, s. 40.

⁶⁸ Online, <https://www.mvcr.cz/clanek/cizinci-s-povolenym-pobytem.aspx?q=Y2hudW09Mw%3d%3d> (accessed 18. 5. 2023)

⁶⁹ GEORGIEVA, Rummyana, Bulhaři v Čechách, s. 41

*genderového stavu této skupiny již od prvních příchodů na československé území.*⁷⁰

Nutno brát v potaz skutečnost, že ve statistikách jsou zahrnuti pouze ti Bulhaři, kteří jsou vedeni v orgánech cizinecké policie jako cizinci. Dle legislativy ČR se cizincem rozumí osoba, která není státním občanem ČR, ve statistikách tedy není zohledněn národnostní aspekt, tj. osoby, které mají jiné občanství, ale hlásí se k bulharské národnosti.⁷¹

Řízená migrace v letech 1946-1950 vedla k masovému usídlení zemědělských dělníků ve venkovských lokalitách, kde bylo potřeba obsadit volná pracovní místa v hospodářském odvětví. V současné době je situace zcela odlišná, a s Bulhary se na území ČR můžeme setkat v různých lokalitách, především pak ve větších městech, kde mají lepší příležitosti k pracovnímu uplatnění. Během neregulované migrace se do České republiky dostávají také podnikatelské a intelektuální vrstvy bulharské komunity, tedy lidé s vyšším sociálním statusem. Takticky dávají přednost průmyslovým a kulturním střediskům, která představují větší potenciál pro jejich realizaci.⁷²

V prvním desetiletí 21. století pracovalo nejvíce Bulharů ve zpracovatelském průmyslu, velkoobchodu a maloobchodu, ve stavebnictví a ve vědecké a technické sféře. S ohledem na vyšší ekonomickou vyspělost České republiky oproti Bulharsku, je životní úroveň bulharské populace na území ČR podstatně vyšší, než ve vlastní domovině. Značná část Bulharů se věnuje soukromému podnikání, což svědčí o dobré orientaci v legislativních podmínkách a schopnosti realizovat se v hostitelském prostředí.⁷³

Nutno podotknout, že bulharská populace na českém trhu práce prošla v posledních letech výraznou proměnou. Jak už bylo zmíněno v podkapitole o migračních vlnách, v 90. letech pracovala značná část Bulharů bez pracovního povolení, načerno a za minimální mzdu. Někteří se také stali oběťmi tzv. klientelismu, který byl v té době velmi populární. Jednalo se o jakousi alternativu pro vstup na pracovní trh. Bulhaři mohli získat práci prostřednictvím personálních agentur a zprostředkovatelských firem. Činnost těchto firem však

⁷⁰ GEORGIEVA Rummyana, *Bulhaři v Čechách*, s. 40.

⁷¹ GEORGIEVA, Rummyana: *Bulhaři v Čechách*, s. 39–40.

⁷²cd, s. 40-44.

⁷³ cd, s. 41-56.

bývala na hraně zákona. Tyto firmy zneužívaly důvěry nově příchozích migrantů. Těm byly po příchodu do ČR odebrány pasy a byla jim znemožněna komunikace s ostatními krajany. Neměli tak možnost informovat se o standartních postupech při legalizaci jejich pobytu, a neměli představu o svých právech. Zprostředkovatelské firmy za ně mohly jednat prostřednictvím plné moci, kterou jim Bulhaři důvěřivě podepsali. Veškeré služby těchto firem byly zpoplatněné a za zprostředkování práce si účtovaly provize. Finální částky, které se k Bulharům dostaly, byly skutečně minimální, a dostávaly je tak na pomyslné sociální dno.⁷⁴

Průlom nastal s mezistátní dohodou o vzájemném zaměstnávání občanů mezi Českem a Bulharskem, která nabyla platnosti 5. května 2000. Dohoda má rozvíjet hospodářskou spolupráci. Upravuje podmínky zaměstnávání občanů a chrání práva zaměstnanců, např. uvádí, že mzda zaměstnaného cizince nesmí být nižší než mzda zaměstnance hostitelského státu na obdobné pozici u téhož zaměstnavatele.⁷⁵ Další změna nastala po vstupu Bulharska do EU (2007). Vstup do EU přinesl bulharským občanům administrativní úlevy a snadnější přístup na pracovní trh v České republice. Je tedy pochopitelné, že se od téhož roku počet ekonomicky aktivních Bulharů zvedá.⁷⁶ K 31. 12. 2021 bylo na území ČR evidováno 40 073 zaměstnaných cizinců s bulharským státním občanstvím, z toho 38 120 bylo evidovaných na úřadech práce.⁷⁷

Graf č. 1

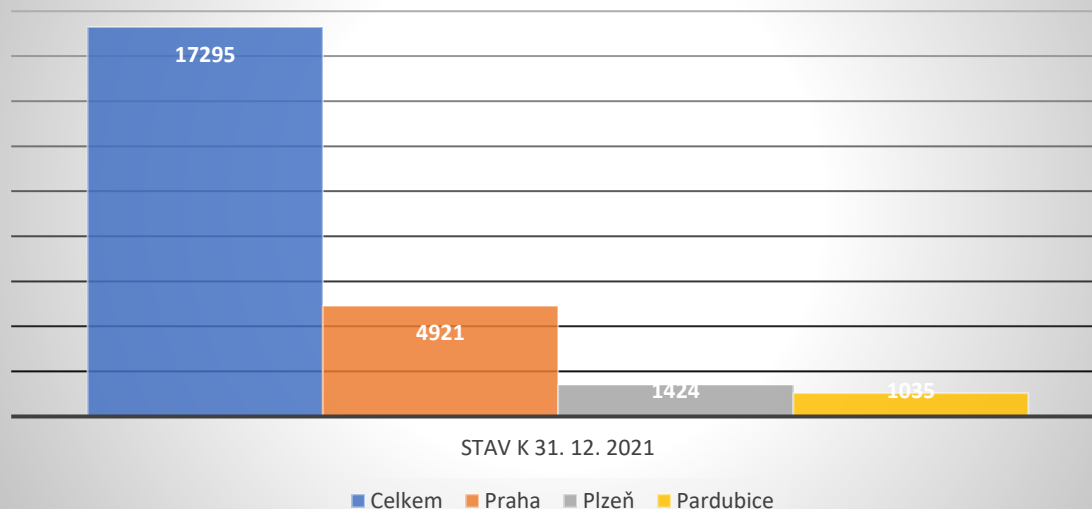
⁷⁴ GEORGIEVA, Rumyana: *Bulhaři v Čechách*, Praha 2011, s. 47-48

⁷⁵ Online: <https://www.zakonyprolidi.cz/ms/2000-90> (accessed 18. 5. 2023)

⁷⁶ *cd*, s. 48

⁷⁷ Online: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/index.jsf?page=vystup-objekt&pvo=CIZ07&z=T&f=TABULKA&katalog=31032&str=v57614&c=v23~2__RP2021MP12DP31 (accessed 18. 5. 2023)

Nejvyšší koncentrace Bulharů v ČR

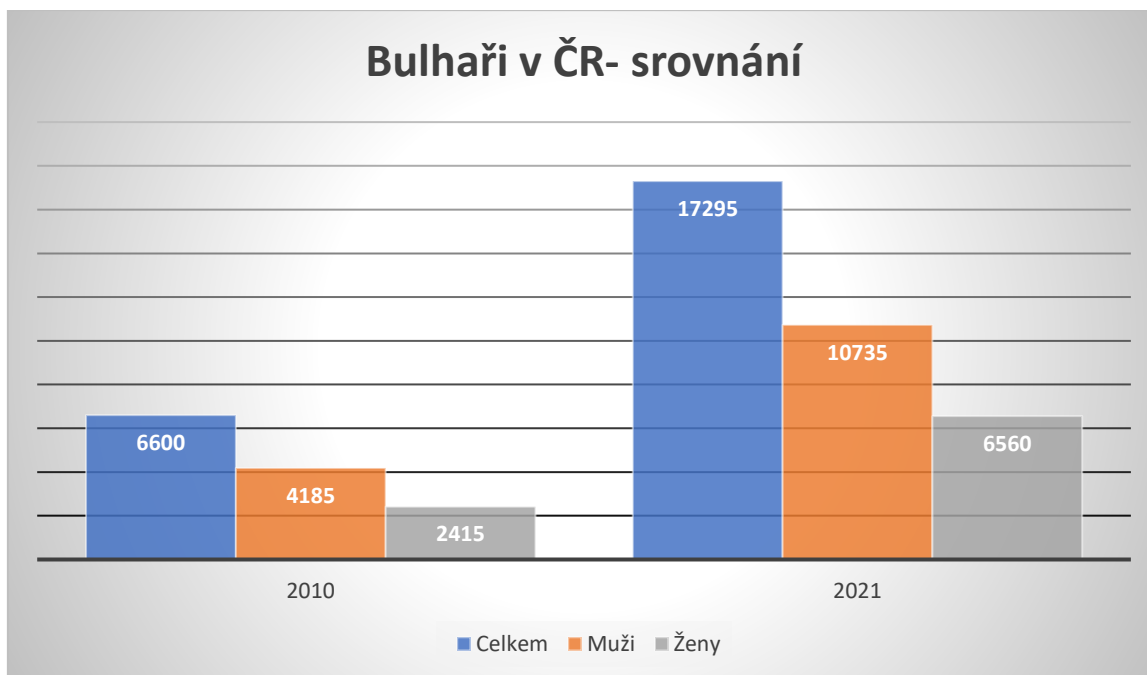
Zdroj: ČSÚ, graf: autorka práce

Tabulka č. 1

ČR okres	Počet Bulharů	ČR okres	Počet Bulharů	ČR okres	Počet Bulharů
Benešov	185	Kutná Hora	115	Sokolov	35
Beroun	206	Liberec	446	Strakonice	177
Blansko	147	Litoměřice	77	Svitavy	28
Brno-město	664	Louny	49	Šumperk	19
Brno-venkov	143	Mělník	179	Tábor	75
Bruntál	7	Mladá Boleslav	475	Tachov	646
Břeclav	70	Most	106	Teplice	98
Česká Lípa	169	Náchod	28	Trutnov	18
České Budějovice	122	Nový Jičín	91	Třebíč	19
Český Krumlov	111	Nymburk	126	Uherské Hradiště	26
Děčín	54	Olomouc	109	Ústí nad Labem	72
Domažlice	139	Opava	42	Ústí	84

				nad Orlicí	
Frýdek- Místek	41	Ostrava- město	290	Vsetín	15
Havlíčkův Brod	80	Pardubice	1035	Vyškov	35
Hodonín	30	Pelhřimov	138	Zlín	48
Hradec Králové	76	Písek	85	Znojmo	26
Cheb	241	Plzeň-jih	280	Žďár nad Sázavou	30
Chomutov	159	Plzeň-město	1424	Nezjištěno	20
Chrudim	88	Plzeň sever	263		
Jablonec nad Nisou	219	Praha	4921		
Jeseník	7	Praha-východ	671		
Jičín	72	Praha-západ	242		
Jihlava	236	Prachatice	69		
Jindřichův Hradec	33	Prostějov	44		
Karlovy Vary	213	Přerov	36		
Karviná	51	Příbram	69		
Kladno	354	Rakovník	47		
Klatovy	99	Rokycany	164		
Kolín	116	Rychnov nad Kněžnou	36		
Kroměříž	12	Semily	23	ČR celkem	17295

Zdroj: ČSÚ, tabulka: autorka práce

Zdroj: ČSÚ, graf: autorka

2.1.4 Bulharské organizace v ČR

Důležitým mezníkem v moderní historii česko-bulharských kulturních vztahů byl rok 1863, kdy v Praze vznikl tajný spolek *Pobratim*. Jednalo se o revoluční spolek, který podporoval boje jižních Slovanů za národní osvobození. Kromě Čechů a Bulharů sdružoval také Slováky, Chorvaty, Slovincce a Srby. Spolek se zanedlouho rozpadl, ale díky jeho členům a okruhu přátel z periodik Lumír, Květy, Besedy, Osvěty, Časopisu Národního musea a dalších, významně přispěli k popularizaci boje za samostatnost bulharské církevní správy a propagaci bulharských revolucionářů.⁷⁸

Dalším významným spolkem své doby se stal v roce 1880 první oficiální spolek česko-bulharského přátelství *Bulharská sedjanka*, který v Praze založili bulharští studenti. *Sedjanka* sloužila především k popularizaci bulharštiny, pořádání jazykových kurzů, organizování přednášek apod. Spolek fungoval až do roku 1937, kdy se sloučil s *Bulharským akademickým spolkem Levský*. Stejně jako všechny ostatní spolky, definitivně zanikl po Mnichovské dohodě.⁷⁹

⁷⁸ OTČENÁŠEK, Jaroslav: *Homo bohemicus*, Sofia 2021, s. 101.

⁷⁹ *cd*, s. 102–104.

Několik let po skončení druhé světové války, v roce 1946, byla mezi ČSR a Bulharskem podepsána dohoda o pracovní výpomoci, a v rámci migrační vlny se do Československa dostalo přibližně 11 000 Bulharů, převážně mladých lidí, kteří se po převratu zapojovali do spolkových činností. Na tradici *Bulharské sedjanky* navázala *Bulharská kulturně osvětová organizace Georgi Dimitrov (BKOO)*, tentokrát již regulovaná státem. Na přelomu let 1948 a 1949 byla v Praze zřízena *Bulharská škola* a BKOO postupně rozšířila svou působnost do 15 poboček po celé republice. V roce 1954 se v Praze otevřelo *Bulharské kulturní a informační středisko*. Další bylo otevřeno v Brně a Bratislavě. V roce 1960 proběhla reforma BKOO a název byl pozměněn na *Bulharský kulturně osvětový klub (BKOK)* s centrály v Praze a Bratislavě, které spravovaly celkem 25 poboček. Po rozdělení Československa BKOK fungoval a funguje nadále, od roku 2016 pod názvem *Asociace bulharských spolků v ČR*.⁸⁰

2.1.5 Bulharské sdružování v současnosti

Kromě *Asociace bulharských spolků v ČR*, která má v současné době pobočky v Praze, Brně, Mostě, Plzni, Ústí nad Labem, Kladně, Ostravě, Olomouci, Mladé Boleslavi a Hořovicích je v rámci sdružování Bulharů v ČR k dispozici *Bulharský kulturní institut*, zřizovaný a financovaný státem. V roce 2007 byl také Pražským magistrátem zřízen *Dům národnostních menšin*, který poskytuje pro sídla zástupců národnostních menšin žijících v Praze. V Praze také funguje *Bulharská základní škola a gymnázium Dr. Petra Berona*.⁸¹

2.1.5.1 Spolek Vážraždane

Tento spolek byl založen v roce 2001, aby chránil zájmy bulharské národnostní menšiny v ČR, propagoval bulharský jazyk, kulturu a tradice, a

⁸⁰ OTČENÁŠEK, Jaroslav: *Homo bohemicus*, Sofia 2021, s. 104–108.

⁸¹ *cd*, s. 107–108.

podílel se na budování pozitivního obrazu Bulharska v České republice. Pár měsíců po svém založení začal vydávat bulharsky psaný časopis *Bălgari*. Toto periodikum vydává dodnes, ročně vychází 6 čísel. Spolek se věnuje bohaté škále kulturních činností, pořádá např. koncerty vážné hudby. Každoročně pořádá předvánoční koncerty v komorních sálech pražského Rudolfinu a Akademie múzických umění. Dále organizuje různá literární setkání, setkání s bulharskými a českými překladateli, knižními nakladatelstvími, organizuje také semináře, výstavy, filmové projekce, folklorní večery, velikonoční a vánoční dílny apod. Věnuje se i činnosti vzdělávací – pořádá bulharskou nedělní školu pro děti z bulharské komunity k zachování národní identity. Zpočátku byla tato škola financována z prostředků spolku. Od roku 2014 je finančně podporována bulharským Ministerstvem školství. Děti zde mají možnost studovat a prohlubovat svoje znalosti bulharštiny, historie, geografie a bulharské kultury.⁸²

Při spolku *Văzraždane* také funguje vokální-taneční skupina *Orfeus*, která se během roku účastní různých koncertů a festivalů v České republice, a propaguje bulharský folklor. Během svých vystoupení mají členové skupiny bulharské lidové kroje, tancují národní tance a zpívají bulharské písně.⁸³

Některé kulturní akce bývají pořádány ve spolupráci s ostatními bulharskými spolky v České republice, nejčastěji se spolkem *Zaedno a Bulharskou kulturně vzdělávací organizací sv. Cyrila a Metoděje v Praze*, ale také s Bulharským kulturním institutem, Bulharským velvyslanectvím, Bulharskou střední školou *Dr. Petra Berona* a také s Katedrou jihoslovanských a balkanistických studií *Filosofické Fakulty Univerzity Karlovy*.⁸⁴

2.1.5.2 Spolek *Zaedno*

Oficiálně registrovaný spolek funguje od roku 2002. Cílem tohoto spolku je především zachování bulharské kultury a posilování myšlenky bulharské

⁸² ZACHARIEVA, Marija, *Homo boemicus*, Sofia 2021, s. 18-26.

⁸³ cd

⁸⁴ cd

komunity, zaměřuje se však také na rozvoj tolerance a porozumění v multikulturní společnosti. Spolupracuje s řadou dalších organizací národnostních menšin v ČR. Realizuje kulturní, informační a vzdělávací akce s bulharskou a multikulturní tematikou. Pořádá různé soutěže a setkání, výstavy, pěvecké a taneční kurzy, přednášky apod. Nejoblíbenějším projektem tohoto spolku je každoročně pořádaný bulharský festival vína *Трифон Зарезан (Trifon Zarezan)* v Praze. Projekty spolku jsou financovány Ministerstvem kultury ČR a Magistrátem hlavního města Prahy, a jsou podporovány řadou dobrovolníků, kteří během akcí vypomáhají. Spolek Zaedno často funguje ve spolupráci se spolkem Vázraždane a Bulharským kulturním institutem. Spolek od roku 2012 realizuje projekt *Kamarádi*, jehož součástí je vydávání stejnojmenného dětského časopisu. Jedná se o vícejazyčný časopis určený dětem z jazykově smíšených rodin nebo dětem, které se učí cizí jazyky. Autorkou a manažerkou tohoto projektu je Sevdalina Kovářová, která je zároveň ilustrátorkou časopisu *Kamarádi*. Časopis vychází v tištěné i interaktivní verzi pro PC a tablety. Dětem je rovněž věnována každoročně pořádaná celostátní soutěž *Vícejazyčnost je bohatství*. Tato soutěž podporuje děti ve výuce cizích jazyků. Děti mají za úkol přečíst knihu v cizím jazyce, a na základě své četby nakreslit obrázky. Na konci každého ročníku jsou pořádány výstavy oceněných dětských prací. Součástí projektu *Vícejazyčnost je bohatství* bývají také různé přednášky, čtenářské dílny a diskuze o kultuře, folklóru a tradicích různých národů. Spolek vydává také řadu publikací a výukových materiálů: *Tradiční svátky Bulharů* (2015), *Učíme se číst a psát bulharsky* (2012), *Bulharská lidová tvorba* (2012), *Čemu se smějí Bulhaři* (2019), *Malovaná slovíčka z Prahy* (2018), *Pražská abeceda* (2019), *Jak rostla Praha* (2020) atd.⁸⁵

Při spolku Zaedno také funguje amatérský taneční soubor bulharských lidových tanců Bălgari, který pravidelně účinkuje na mnoha kulturních akcích a pořádá kurzy bulharských tanců pro veřejnost.⁸⁶

⁸⁵ RANGELOVA, Albena: *Homo bohemicus*, Sofia 2021, s. 27-37.

⁸⁶ *cd*, s. 36-37.

2.1.5.3 BKVO sv. Cyrila a Metoděje v Praze

Bulharská kulturně vzdělávací organizace sv. Cyrila a Metoděje v Praze funguje od roku 1992. Vydává bilingvní bulharsko-český časopis *Роден глас* (Roden glas), který vychází šestkrát ročně. Podobně jako ostatní spolky a organizace usiluje o zachování bulharské kultury, tradic a jazyka. V roce 2012 vydala básnickou sbírku *Krůpěje z neznáma* od Jana Václava Mrkvičky. Akce, které BKVO sv. Cyrila a Metoděje pořádá, se pojí především s významnými bulharskými svátky. Každoročně se například podílí na organizaci *Krajanského setkání v Mikulčicích* u pomníku sv. Cyrila a sv. Metoděje s bohatým doprovodným programem.⁸⁷

2.1.5.4 Bulharská beseda

Sdružení Bulharská beseda vzniklo v roce 2008. Každoročně se účastní oslav bulharských svátků, např. oslav na počest sv. Cyrila a Metoděje v Mikulčicích. Sdružení pořádá hudební večery, besedy o bulharské kinematografii, podílí se na vánočních a novoročních dílnách, např. při výrobě masek „kukeri“ a pořádá také přednášky o bulharských autorech. Bulharská beseda sdružuje jak přistěhovalé nebo v Česku narozené Bulhary, tak i Čechy, kteří jsou s Bulharskem a jeho kulturou nějakým způsobem spjati. Úzce spolupracuje s Bulharským kulturním institutem, Bulharskou základní školou a gymnáziem Dr. Petra Berona v Praze a s kolektivem z Katedry jihoslovanských a balkanistických studií na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Podílí se také při tvorbě článků do periodik *Roden glas* a *Bălgari*. V pražské literární kavárně v Řetězové ulici⁸⁸ pořádá setkání, při kterých prezentuje bulharskou beletrii. V roce 2014 zde například proběhl křest knihy *Půlnoční historky: Antologie bulharského diabolismu*, kterou sestavili doktor M. Černý a docentka G. Bakardžieva z KJBS FF UK.⁸⁹

⁸⁷ GEORGIEVA, Silviya: *Homo bohemicus*, Sofia 2021, s. 38-45.

⁸⁸ V současné době trvale uzavřeno, pozn. autorky

⁸⁹ NOVOTNÁ, Mariana, GALABOVA, Lidia: *Homo bohemicus*, Sofia 2021, s. 46-48.

Další organizace sdružující bulharskou menšinu na území ČR:

- Bulharská pravoslavná obec v ČR
- Bulharské kulturně osvětové sdružení v Brně
- Křesťanské sdružení Bulharů v České republice Svatého Nikolaje Mirlikijského.
- Občanské sdružení Pirin
- Sdružení pro Bulharsko

2.1.6 Tradiční bulharské svátky

Většinovým náboženstvím v Bulharsku je pravoslaví. S tím se pojí většina společenských tradic a zvyklostí, které připadají na svátky v dny podle pravoslavného církevního kalendáře, a které Bulhaři dodržují. Uchovávání těchto tradic utváří národní soudržnost Bulharů a je součástí jejich sebeidentifikace, což potvrzuje i výzkum Rumyany Georgievky: *„Podle většiny dotazovaných (53 %) je bulharství kulturně determinovaný pojem a představuje „souhrn tradic a obyčejů“ nebo „příznak, který je odděluje od ostatních národností“ (21 %). Je tedy prioritně nahlíženo v kontextu etnické a národní příslušnosti. V odpovědích většiny dotazovaných bulharství tedy znamená buď kulturní dědictví uchované v tradici každodennosti, nebo vědomí národní svébytnosti a odlišnosti od jiných národů.“*⁹⁰ *„Udržování zájmu o bulharský folklor se mezi Bulhary žijícími v ČR uskutečňuje také díky akcím, které pořádají různé bulharské instituce a sdružení. K příležitosti státních svátků či svátků z lidového kalendáře Bulharů se pořádají oslavy, kde je bulharský folklor vždy uctíván a zařazován do programu.“*⁹¹

Bulharský lidový kalendář zahrnuje širokou škálu rituálů, které mají slovesný, hudební, písňový či taneční charakter a využívají pomůcky hmotného charakteru (oděvy, nástroje, pokrmy apod.) Lidové svátky Bulharů zahrnují události spojené se solárním a lunárním astronomickým kalendářem (Baba Marta) a s církevním liturgickým kalendářem (Vánoce). Největší podíl oslav je spojen se svátky podle církevního kalendáře, které mohou být buď stabilní

⁹⁰ GEORGIEVA, Rumyana: Bulhaři v Čechách, Praha 2011, s. 111–112.

⁹¹ cd, s. 123.

(svátky svatých) nebo pohyblivé (Velikonoce). Dalším druhem svátků jsou ty, které jsou spojené s hospodářskými činnostmi (orba, dožínky atd.) Jsou ale vzhledem ke klesajícímu počtu lidí zaměstnaných v agrárním sektoru a rostoucí industrializaci na ústupu.⁹²

Některé bulharské svátky zahrnují také zvyky a obřady, které se dochovaly z pohanských tradic. Například v oblasti Strandža na jihovýchodě Bulharska se během svátku sv. Konstantina a Eleny (či Heleny), který připadá na 21. května, praktikuje obřadní tanec po ohni zvaný *nestinarstvo*. Během tohoto obřadu tanečníci (tzv. *nestinari*) chodí nebo tancují naboso po rozžhavených uhlících. Celý rituál probíhá již od rána, kdy se z kaple vynesou ikony světců k posvátnému prameni, ze kterého se nabírá voda. Ta má mít údajně léčivé účinky. Na návsi se zapálí vatra, do které se po celý den přikládá, aby se připravil žár pro *nestinary*, kteří večer dokončí celý obřad tím, že za zvuků hrajících dud s ikonami v rukou tančí po žhavých uhlících.⁹³

Další pohanská tradice se dochovala v maškarních průvodech zvaných *kukeri*. Ty se pořádají regionálně v lednu nebo před začátkem velikonočního půstu. V každé vesnici mají své specifické masky, které během těchto karnevalů muži oblékají. Obvykle jsou tyto masky tvořeny z kožešin, kůže, peří, rohů domácích nebo divokých zvířat, jsou zdobeny různými šňapci, korálky, zvonci apod, a svým vzhledem připomínají hrozivá fantastická stvoření. Podstatou oblékání těchto masek je zahánění zlých duchů. Věří se totiž, že během tohoto období je člověk nejzranitelnější, a tak se musí před zlem chránit různými rituály. Čím je maska hrozivější, tím větší pravděpodobnost, že zlo bude zavraženo.⁹⁴

2.1.6.1 Trifon Zarezan, Sretenie Gospodne a Simeonovden

Tři po sobě jdoucí svátky od 1. do 3. února, nazývají se také jako „*Trifunci*“, přičemž nejpopulárnějším je Trifon Zarezan, který se pojí s každoročním festivalem vína. 1. února se slaví den svatého Trifona, patrona vinařů. Během

⁹² OTČENÁŠEK, Jaroslav: předmluva v knize *Tradiční svátky Bulharů*, Praha 2015, s. 5.

⁹³ TONČEVA, Veselka: *Tradiční svátky Bulharů*, Praha: 2015, s. 49

⁹⁴ *cd*, s. 33.

tohoto svátku se tradičně svěťí vinice, aby dobře plodily. Název *Zarezan* pochází od zvyku zařezávání viničných stébel, které se společně s kořeny polévají vínem a žehnají slovy: „*Kolik kapek vína, tolik fůr hroznů!*”⁹⁵

2. února se slaví den označovaný jako „Petljovden” (svátek kohoutka) v lidové tradici a *Sretenie Gospodne* (Očištění Panny Marie) podle církevní tradice. V tento den se na vesnicích potírají ploty a tváře chlapců kohoutí krví, aby byli zdraví. Tato tradice symbolizuje příběh, který se měl odehrát za vlády krále Heroda během vraždění nevinátek. Jedna matka ve snaze ochránit svého syna, potřela kohoutí krví všechna vrata v sousedství, aby zmátla vrahy, a její syn tak vyvázl smrti.⁹⁶

3. února je *Simeonovden*, den svatého Simeona (Šimona). Podle lidové tradice to je jeden z nejhorších dní v roce. Někteří jej nazývají *Simeon poznamenaný*, protože lidi poznamenává jizvami. Proto by se v tento den měli lidé vyhýbat ostrým předmětům.⁹⁷

2.1.6.2 Baba Marta

Tento svátek připadá na 1. března a pojí se s vítáním jara. Lidé se v tento den zdobí tzv. *marteničkami* (martenica). Jedná se o speciální amulety, které se vyrábí z červených a bílých nití, a mají jejich nositelům zajistit zdraví a štěstí během roku. Marteničky mohou mít různé podoby, nejčastěji jsou to dvě malé panenky svázané k sobě červenobílým provázkem. Nazývají se Pižo a Penda (Пижо и Пенда). Pižo je mužská panenka bílé barvy s červenými detaily a Penda je ženská panenka červené barvy s bílými detaily. Červená barva symbolizuje čistotu a štěstí, červená plodnost, vášeň a život. Podle tradice se nosí, dokud člověk nezahlédne první vlaštovku nebo čápa. Poté se uváže na nejbližší ovocný strom, aby dobře plodil. Lidovou zvyklostí je na prvního března podarovat marteničkami své blízké, rodinu, přátele či kolegy v práci. Říká se totiž, že darovaná martenička přináší nejvíce štěstí.⁹⁸

⁹⁵ TONČEVA, Veselka: Tradiční svátky Bulharů, Praha 2015, s. 35.

⁹⁶ cd

⁹⁷ cd

⁹⁸ cd, s. 39.

2.1.6.3 Velikonoce

Jedná se o pohyblivý svátek, který se zpravidla slaví první neděli po prvním jarním úplňku. Během tohoto svátku se slaví, podobně jako u nás, zmrtvýchvstání Ježíše Krista. V sobotu před půlnocí se tradičně koná slavnostní mše, během které duchovní vynáší zapálený trojramenný svícen, ze kterého si přítomní připalují svíce a odnáší si je domů.

Přípravy na Velikonoce probíhají již v týdnu před slavnostní nedělí, během kterých lidé malují vajíčka, pečou velikonoční mazanec zvaný *kozunak* nebo obřadní chléb a tradičně pečou jehněčí maso. Jednou z hlavních velikonočních tradic je i „třukání vajíček“. Členové rodiny vezmou malovaná vajíčka a třukají s jedním o druhé. Kdo tento symbolický boj vyhraje a vyvázne s neporušeným vajíčkem, bude během roku zdravý a bude ho provázet štěstí.⁹⁹

2.1.6.4 Vánoce

Vánoční svátky jsou pro Bulhary stejně jako pro Čechy významným obdobím, během kterého hraje důležitou roli čas strávený s rodinou. Přestože jsou Bulhaři pravoslavní, slaví Vánoce stejně jako my 24. a 25. prosince. Klasická štědrovečerní večeře 24. prosince je ale narozdíl od té české bezmasá. Tradičně se jí plněné papriky, sarmy (rýžové závitky z vinného listu), fazolová nebo čočková polévka, zeleninové saláty a sladké zákusky. Peče se také speciální chléb, ve kterém je zapečený peníz. Během večeře jej hostitel láme a rozděljuje mezi hosty. Kdo najde ve svém kusu chleba zapečený peníz, bude mít podle lidové víry následující rok štěstí a bude zdravý.¹⁰⁰

⁹⁹ TONČEVA, Veselka: Tradiční svátky Bulharů, Praha 2015, s. 43-44.

¹⁰⁰ cd, s. 69-71.

2.1.6.5 Gergjov den

Zajímavým svátkem je den svatého Georgiho (Jiří), patrona zemědělců, který připadá na 6. května. Zajímavým je proto, že kromě pravoslavných Bulharů ho slaví i bulharští muslimové (tzv. Pomaci), Turci a Romové. Tento svátek zvěstuje příchod léta a letního zemědělství. Podle lidové víry má ranní rosa v tento den léčivé účinky a déšť přináší úrodu. Tradičním pokrmem je jehněčí maso, obřadní chléb, mléčné výrobky a první čerstvý česnek z aktuální sezóny. V tento den se má podle lidové víry zakopat červené velikonoční vajíčko do země, aby byla v témže roce dobrá úroda.¹⁰¹

2.1.7 Sirni zagovezni

Pohyblivý svátek Sirni zagovezni neboli Syropustní neděle se slaví sedm týdnů před Velikonocemi. Jedná se o poslední den před Velikonocemi, během kterého se můžou jíst mléčné produkty, poté nastává velký půst. Tomuto svátku předchází také Mesni zagovezni, který se koná o týden dříve, a během kterého se naposledy smí jíst maso.¹⁰²

Podle lidové víry by se během svátku Sirni zagovezni měly urovnat všechny mezilidské křivdy a mělo by dojít k odpuštění. Lidé v tento den dodržují tradici „líbání ruky“. Navštěvují své rodiče, prarodiče a ostatní příbuzné, políbí jim ruku se slovy: „*Odpušť mi!*“ a oni jim odpoví: „*Budiž ti odpuštěno ode mě i od Boha!*“ Večer se rozdělávají ohně, u kterých se lidé scházejí, tancují a zpívají. Věří se, že kdo dohořelé ohniště přeskochí, ten bude během roku zdravý a chráněný před zlými silami.¹⁰³

¹⁰¹ TONČEVA, Veselka: Tradiční svátky Bulharů, Praha 2015, s. 45-47.

¹⁰² cd, s. 37

¹⁰³ cd

2.1.8 Bulhaři a jejich přístup k národní identitě v ČR

Podle dostupných výzkumů si 81 % Bulharů žijících v České republice uchovává nějaký bulharský předmět (knihy, suvenýry, ikony, fotografie atd.) a má silné vazby na bulharské symboly, které jim evokují bulharskou kulturu. Jejich kulturní a etnická sounáležitost je spjata především s vnitřním nastavením, nikoliv s právním statutem, tedy státním občanstvím či druhem pobytu. Bulhaři v ČR se aktivně zajímají o kulturní dění a události v Bulharsku, ať už prostřednictvím rozhlasu či bulharské televize. Dávají přednost neformální zábavě v kruhu svých blízkých před akcemi bulharských spolků, čímž dochází k paradoxu, neboť spolková činnost pro sdružování bulharské komunity je v České republice poměrně bohatá. *„Potrpí si na svou kulturní jedinečnost, necítí potřebu se omezovat a uzavírat jenom v rámci své komunity. Spoléhání na zázemí zajištěné veřejnými institucemi a spolky by mohlo představovat překážku pro jejich integraci.“*¹⁰⁴ Za součást úspěšné integrace do českého prostředí Bulhaři považují znalost českého jazyka, kterou berou jako nevyhnutelnou. *„Bulhaři respektují pravidla stanovená v rámci hostitelského prostředí a jejich loajalita jim umožňuje snadno se adaptovat. Jejich adaptabilita souvisí s tím, do jaké míry si chtějí osvojit tato pravidla a do jaké míry je dodržují.“*¹⁰⁵

Klíčovým prvkem pro uchování národní identity je pro Bulhary jejich jazyk. V etnicky smíšených manželstvích s Čechem nebo Češkou zůstává snaha naučit děti ovládat bulharštinu alespoň pasivně. Dalším faktorem pro uchování bulharské identity je pravoslaví. Bulhaři v České republice dodržují svátky podle pravoslavného církevního kalendáře, které někdy kombinují s českými svátky podle katolického kalendáře. V česko-bulharských manželstvích se jednotlivé kulturní prvky mísí nejen během svátků, ale i v každodenním životě, např. přípravou bulharské i české národní kuchyně. Konfrontace těchto dvou kultur se v rodinném životě stala záležitostí kompromisů či ústupků. V ČR obdobně jako ve své domovině Bulhaři navštěvují kostely spíše výjimečně, a to během velkých svátků jako jsou Velikonoce nebo Vánoce. Pravoslaví je pro Bulhary nedílnou

¹⁰⁴ GEORGIEVA, Rumjana: Bulhaři v Čechách, Praha 2011, s. 127.

¹⁰⁵ cd, s. 142.

součástí bulharské identity a pojítka k uchování tradic, religiozita jako taková má až druhé místo.¹⁰⁶

Jak zmiňuje Rumjana Georgieva ve svém výzkumu - pro Bulhary je také důležitá státní symbolika. Nejuznávanějším symbolem je státní vlajka, která má pro ně o to větší význam, když ji vidí v zahraničí mimo svou vlast. Hluboký citový vztah mají i k bulharské státní hymně, která se jim v porovnání s ostatními hymnami líbí nejvíc.¹⁰⁷ „*Propojenost mezi úctou ke státní symbolice a pocitem sounáležitosti je prokazatelná. Státní symbolika je podle respondentů pro ně důležitější a viditelnější, pokud žijí mimo svou vlast. Pokládají ji za nezastupitelnou součást prezentace Bulharska, která evokuje jejich sebevědomí.*“¹⁰⁸

Bulhaři svou integraci do České společnosti vnímají jako koexistenci, nikoliv jako splynutí. Respektují dodržování českých společenských a legislativních pravidel, a poměrně dobře ovládají legislativu své hostitelské země, zároveň však usilují o zachování své národní kultury a kulturní identity.¹⁰⁹

3 Závěr

V závěru této bakalářské práce bych ráda shrnula základní poznatky z literární rešerše o historii česko-bulharských vztahů, bulharské menšině a jejímu sdružování v rámci České republiky. A bude zodpovězena otázka, která byla stanovena v úvodu.

Cílem práce bylo poskytnout stručný přehled o významných meznících z historie česko-bulharských vztahů s ohledem na historicko-politický vývoj obou národů, a sledovat stav bulharské menšiny v České republice ze současné perspektivy. Pozornost také měla být věnována možnostem komunitního setkávání Bulharů na českém území, a některým bulharským spolkům, které v České republice působí. Čtenáři měly být představeny vybrané bulharské svátky, protože tradice jsou pro Bulhary jedním z aspektů jejich národní

¹⁰⁶ GEORGIEVA, Rumjana: Bulhaři v Čechách, Praha 2011, s. 109-154.

¹⁰⁷ cd, s. 120-121.

¹⁰⁸ cd, s. 121.

¹⁰⁹ cd, s. 150.

(sebe)identifikace. Měl být také přiblížen jejich přístup k národní identitě během pobytu v České republice. Cílem této práce nebylo přinést nové objevy, ale obecně nastínit dané téma, a zjistit, jestli počet Bulharů na českém území stoupá nebo klesá.

V práci bylo zmíněno, že poprvé došlo ke kontaktu mezi předky dnešních Čechů a Bulharů během cyrilometodějské misie na Velké Moravě. Ze Soluně k nám na žádost knížete Rostislava byli vysláni bratři Cyril (známý také jako Konstantin) a Metoděj, kteří s sebou přinesli první slovanské písmo hlaholici a první spisovný slovanský jazyk staroslověnštinu. Příchodem soluňských bratrů na Velkou Moravu započala nová éra v historii Evropy. Mimo klasických liturgických jazyků začala být při bohoslužbách používána také staroslověnština, do které bylo přeloženo mnoho církevních a biblických textů.

Vývoj a intenzita dalších česko-bulharských vztahů byla v následujících staletích značně proměnlivá a hlavní faktor zde hrála politická situace. Během byzantské a osmanské nadvlády nad bulharským národem docházelo ve vzájemných vztazích Čechů s Bulhary k útlumu. Jiná situace nastala po osvobození Bulharska z osmanské nadvlády v roce 1878. V této době odešla velká řada Čechů do Bulharska, aby vypomáhali budovat nově vzniklý stát. Největší roli sehráli čeští učitelé na bulharských školách. Již v době bulharského národního obrození ale docházelo k velkému zájmu Bulharů o Čechy a Čechů o Bulhary. O bulharskou kulturu se v českém prostředí intenzivně zajímali např. Božena Němcová a Karel Jaromír Erben, kteří přeložili řadu bulharských pohádek a textů od bulharského spisovatele Georgi Rakovského.

Během dvacátého století vzrostl v českém prostředí zájem o bulharské drama. Vybrané hry některých bulharských autorů byly představeny na brněnské i pražské divadelní scéně. Po druhé světové válce došlo v Česku k intenzivnímu zájmu o bulharskou literaturu a nastala silná překladatelská vlna. Ještě větší vlna se zvedla v sedmdesátých letech, během kterých bylo přeloženo největší množství bulharských knih v celé historii překládání.

Bulharští zahradníci do Čech přicházely již před 2. světovou válkou, jejich práce však byla sezónního charakteru. Trvale se v Čechách usadili až po válce. Vybuodovali si zde rozsáhlou zelinářskou síť, která u Čechů získala velké sympatie zejména pro velice příznivé ceny a vysoké pracovní nasazení

bulharských zahradníků. V tomto kontextu se v Čechách ustálilo rčení „*dřít jako Bulhar*“.

Pro přiblížení stavu bulharské menšiny na území ČR byla v práci využita data Českého statistického úřadu z posledního sčítání lidu, které na území České republiky proběhlo v roce 2021. Z dostupných statistik je možné konstatovat, že bulharská menšina v ČR přibývá na síle a převažuje počet mužů nad ženami, což je tendence, kterou můžeme pozorovat již od příchodu bulharských zahradníků do Československa. Podařilo se tedy zodpovědět otázku stanovenou v úvodu této práce.

Sdružování Bulharů na českém území má bohatou tradici a v současné době na území ČR funguje celá řada institucí, která Bulharům umožňuje být v kontaktu se svými krajany i bulharskou kulturou. V práci byly čtenáři představeny konkrétní bulharské spolky v ČR a byl seznámen s jejich činnostmi.

Dále byla stručně shrnuta problematika bulharské národní (sebe)identifikace, a pro přiblížení bulharské kultury byly zmíněny vybrané bulharské svátky. Většina bulharské populace ctí a uchovává tradice svého národa bez ohledu na prostředí, ve kterém se nachází. Jejich národní a kulturní identita je pro ně „svatá“. Tato tendence přetrvává již od migrace bulharských zahradníků, kteří svůj pobyt v Čechách zpočátku považovali za přechodné období, ve kterém získají finanční prostředky pro trvalý život v Bulharsku, a pokračuje do současnosti. Přestože obliba České republiky mezi Bulhary z různých důvodů nepolevuje a nabývá na intenzitě, odmítají se v českém prostředí plně asimilovat. Převážná část Bulharů dodržuje kulturní zvyklosti své země, na které je patřičně hrdá. Někteří Bulhaři své zvyklosti kombinují se zvyklostmi Čechů. Z historického hlediska je tato snaha o uchování tradic pochopitelná, neboť Bulhaři strávili bezmála pět set let pod nadvládou Osmanské říše, a jejich cesta k samostatnosti byla velice komplikovaná a krvavě vybojovaná. Zároveň takový multikulturalismus představuje určitá rizika, a třebaže jsme si jako Slované výrazně blízcí, může mít tato roztržitost na jedince určité psychosociální dopady například v rodinných vztazích, a to zejména v etnicky smíšených česko-bulharských rodinách, kde toto kulturní prolínání může být tématem některých sporů. To už je ale podnět pro jinou práci.

4 Seznam použité literatury a zdrojů

BAGIN, Anton, Jan LEBEDA, Jan MÁRA, Josef POLÁŠEK a Miroslav RAJMON. *Apoštolé Slovanů Cyril a Metoděj a Velká Morava*. 2., dopl. vyd. Ilustroval Mikuláš KLIMČÁK. Praha: Česká katolická Charita, 1985.

BALBÍN, Bohuslav. *Bohuslava Balbína Rozprava na obranu jazyka slovanského, zvláště pak českého*. Praha: Spolek pro vydávání laciných knih českých, 1869. Matice lidu (Spolek pro vydávání laciných knih českých).

BEČVÁŘOVÁ, Martina. *České kořeny bulharské matematiky*. V Praze: Matfyzpress, 2009. Dějiny matematiky. ISBN 978-80-7378-079-1.

GEORGIEVA, Rumyana. *Bulhaři v Čechách: kulturní charakteristiky, imigrační proces a společenská integrace v současné době*. Praha: FHS UK, 2011. ISBN 978-80-87398-16-6.

HALABALA, Metoděj. *Svatí Cyrill a Method věrozvěstci, učitelé a apoštolé slovanští: životopisný nástin podává Method Halabala na památku pouti a slavnosti jubilejní na Velehradě léta Páně 1885*. V Brně: Papežská knihtiskárna benediktinů rajhradských, 1885.

HAVRÁNEK, Bohuslav (ed.). *Československo-bulharské vztahy v zrcadle staletí: sborník vědeckých studií*. Praha: Československá akademie věd, 1963.

Homo boemicus. Sofia: izdatelstvo Paradigma, 2021

JIREČEK, Konstantin Josef. *Cesty po Bulharsku*. V Praze: Matice česká, 1888. Novočeská bibliothéka.

KATALOG 1870-71, č. 18, Archiv zemědělské technické školy v Táboře
KUČÍRKOVÁ, Olga. *Bulhaři v České republice: Případová studie města Brna*, Pardubice, 2009. Diplomová práce. Univerzita Pardubice. Filozofická fakulta.

MINČEV, Emil. *Bulhaři v Plovdivu*, Pardubice, 2013. Diplomová práce. Univerzita Pardubice, Filozofická fakulta, Ústav historických věd.

MOTEJLOVÁ-MANOLOVA, Marija. *Kapitoly z minulosti česko-bulharských kulturních vztahů: Antologie komentovaných textů*. Praha-Sofia, 2005. ISBN 954-323-127-3.

MOTEJLOVÁ-MANOLOVA, Marija. *Uchováno v paměti: Bulharská sedjanka a její pokračovatelé v českých zemích*. Praha: Bulharská kulturně osvětová organizace v ČR, 2006. ISBN 80-239-8365-2.

PENČEV, Vladimír Georgiev. *Po serpentínách sebezpoznání a poznání toho druhého: Češi a Slováci v Bulharsku, Bulhaři v České republice*. Praha: Fakulta humanitních studií UK v Praze, 2012. ISBN 978-80-87398-26-5.

TONČEVA, Veselka Milčeva. *Tradicionni praznici na Bălgarite: Tradiční svátky Bulharů*. Přeložil Milena PŘIKRYLOVÁ. Praga: Sdružení "Zaedno", [2015]. ISBN 978-80-260-9290-2.

URBAN, Zdeněk. *Z dějin česko-bulharských kulturních styků*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1957.

VACHOUŠKOVÁ, Alena, SOFROVÁ, Helena a Dana HRONKOVÁ, ed. *Bulharská krásná literatura v českých překladech 1825-1980: bibliografie knižní produkce s úvodní studií*. Praha: Státní knihovna ČSR, 1983. Bibliografie Slovanské knihovny.

VEČERKA, Radoslav. *Počátky písemnictví v českých zemích do poloviny 13. století: literatura staroslověnská a latinská : určeno pro posluchače fakulty filozofické*. Brno: Masarykova univerzita, 1992. ISBN 80-210-0407-X.

VRATISLAV Z MITROVIC, Václav, DAŇHELKA, Jiří, ed. *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic*. Praha: Československý spisovatel, 1950. Národní klenotnice (Československý spisovatel).

ZEMAN Pavel. *Česká inteligence v Bulharsku v letech 1878-1912. Život a práce českých učitelů*. Brno, 2019. Disertační práce. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Historický ústav.

ŽIVA: Časopis přírodnický. Praha: Matice česká při Museu Království českého, 1860, ročník 8.

Internetové zdroje:

<https://www.czso.cz/csu/czso/statistiky>

<https://zaedno.org/>

<https://www.zakonyprolidi.cz/>

